

αὐτὸν ἐπιστολὴν τοῦ ἰδίου Ταῖν, ἡ ὁποία εἶναι ὕμνος πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ περὶ ἄλλων συναφῶν πρὸς τὸ προκείμενον θέμα λεπτομερειῶν, καθὼς καὶ περὶ τῆς ἄλλης, ὅχι ὀλιγώτερον σημαντικῆς δι' ἐμὲ ἀπόψεως τοῦ φιλοσόφου ὡς ποιητοῦ, ἐλπίζω ὅτι ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν εὐχαριστῶ, διότι εὐμενῶς μὲ ἤκουσε, θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ, ἂν δὲν θεωρηθῇ περιττόν, συνεχίζων νὰ διαλάβω εἰς μίαν τῶν προσεχῶν δημοσίων συνεδριῶν τῆς ἐντὸς τοῦ ἔτους τούτου, πανηγυρικοῦ τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Ἱππολύτου Ταῖν.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ. — Ἀνέκδοτα Κρητικὰ συμβόλαια ἐκ τῆς Ἑνετοκρατίας* ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάννου Ε. Καλιτσουνάκι.

Τὰ *πρωτότυπα* τῶν κάτωθι δημοσιευομένων 16 συμβολαίων ἐκ τῶν χρόνων τῆς ἐν Κρήτῃ Ἑνετοκρατίας, εἶναι πάντα γεγραμμένα ἐπὶ τεμαχίων μεμβράνης, ἀπόκεινται δὲ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἱστορικοῦ Φροντιστηρίου τοῦ ἐν Βερολίνῃ Πανεπιστημίου, ὁπόθεν ἐγὼ τὰ ἀντέγραψα πρὸ πολλῶν ἐτῶν, (κατὰ σύμπτωσιν ἦσαν αἱ φοβεραὶ ἡμέραι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1914), μετὰ ταῦτα δὲ βραδύτερον καὶ τὰ ἀντέβαλον ἐκ νέου.

Τὰ συμβόλαια ταῦτα προέρχονται ἐκ τριῶν χωρίων τῆς Κρήτης, ὑπαρχόντων καὶ σήμερον, τῆς Κυριάννας, Μέσης, καὶ Καδουσίου, καὶ τριῶν συμβολαιογράφων τοῦ Μιχαήλ Μουσᾶ, τοῦ Μανόλη Βαρούχα¹ καὶ τοῦ Ἰωάννου Λαρδέα.

Τὸ περιεχόμενον τῶν συμβολαίων τούτων εἶναι κυρίως ὁμολογίαι ὀφειλῶν καὶ ὑποσχέσεις πληρωμῶν. Χρονολογικῶς ἀνάγονται εἰς τὰ ἔτη 1537 - 1565, εἶναι λοιπὸν τὰ ἀρχαιότατα τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων, ἐὰν ἐξαίρεσθαι τις δύο ἢ τρία ἄτινα εὑρίσκονται ὁμοῦ μὲ τὰς ὑπὸ τοῦ Σάθα δημοσιευθείσας ἐν τῷ 6ῳ τόμῳ (σελ. 654-692) τῆς Μαισαιωνικῆς Βιβλιοθήκης διαθήκας. Καὶ ὁ Ἑρνέστος Gerland ἐν τῷ χρησιμωτάτῳ διὰ τὰς μελέτας ταύτας βιβλίῳ *Das Archiv des Herzogs von Kandia*, ἐν Στρασβούργῳ 1899, ἐξέδωκε σελ. 69-70 πληρεξούσιον τοῦ Ματθαίου Καλλιέργη πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γεώργιον Καλλιέργην ἐκ τοῦ ἔτους 1359. Σημειωτέον ὅτι συμβόλαια ὡς τὰ ἐνταῦθα νῦν ἐκδιδόμενα ὑπάρχουσι εἰς μέγα πλῆθος ἐν ταῖς ἐν Βενετίᾳ Ἀρχαίσις τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης, τὰ ὅποια μετὰ τόσων ἄλλων σπουδαίων ἐγγράφων ἀφορῶν-

* Ἀνεκoinώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 31 Μαΐου 1927.

¹ Ὁ συμβολαιογράφος οὗτος ὀνομάζεται Βαρούχας καὶ οὐχὶ Βαρούνης ὡς ἀνέγνωσε ὁ R. G. Salomon (ιδ. *Byzantinische Zeitschrift* τόμ. 15 σελ. 490)· περὶ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Βαρούχα ἰδὲ E. Gerland, *Histoire de la noblesse crétoise au moyen âge*, ἐν Παρισίοις 1907 σελ. 6 ἐξ. 67. 115.

των εἰς τὴν Κρητικὴν καὶ καθόλου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν παραμένουσιν εἰσέτι ἀνεξερεύνητα καὶ ἀνεκμετάλλευτα. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ἐματαιώθη ἡ κατὰ τὸ 1920-21 σχεδιαζομένη ἀποστολὴ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως νέων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων πρὸς ἐξερεύνησιν, ἀντιγραφὴν καὶ ἑναρξιν δημοσιεύσεως τῶν κυριωτάτων ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων, ἕνεκα τῆς ὀλίγῃ βραδύτερον ἐνσκηψάσης Ἑθνικῆς συμφορᾶς. Ἐκτοτε οὐδὲν ἐγένετο.

Ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα ἐργασία ἡμῶν εἶναι σήμερον ἀρκούντως εὐχερὴς μετὰ τὴν παραδειγματικὴν ἐργασίαν τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρὸ ἐτῶν ἐν τῇ «Χριστιανικῇ Κρήτῃ» τομ. Β'. (1912) σελ. 1-377 ὁ συνάδελφος Στέφανος Ξανθοῦδιδης. Ἐξέδωκεν οὗτος ἐκεῖ ἑκατὸν καὶ ἑξ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς ἰδιοκτησίας καὶ συμφέροντα τῆς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Κρήτῃ Μονῆς τοῦ Ἀρετίου, μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας, φιλογικῆς ἀκριβείας καὶ πολυμαθείας.

Οἱ συμβολαιογράφοι ἐν Κρήτῃ¹ ἐπὶ τῆς Ἑνετοκρατίας ἐλέγοντο *νοτάριοι* ἢ *νοτάρροι*, εἰς ἀρχαιοτέραν δὲ ἐποχὴν καὶ *ταβουλάρριοι*, τὸ δὲ συμβολαιογραφεῖον αὐτῶν *νοταρία*. Διωρίζοντο δὲ ὑπὸ τοῦ Δουκὸς ἢ τοῦ ὑπ' αὐτὸν Συμβουλίου, καὶ ἐπειδὴ ἡ Κρήτῃ ὑπὸ τοὺς Ἑνετοὺς ἐκαλεῖτο *Βασίλειον* (Regno) καὶ οἱ συμβολαιογράφοι ἐκαλοῦντο *νοτάρριοι πούμπλικοι* ἢ *ὑπὸ ἐξουσίας βασιλικῆς*. Καὶ πρὸ τῆς Ἑνετοκρατίας βεβαίως θὰ ὑπῆρχεν ἐν Κρήτῃ ὁ θεσμὸς τῶν συμβολαιογράφων τοῦτον δὲ παρέλαβον καὶ μετερρύθμισαν οἱ Ἑνετοὶ ὡς παρέλαβον καὶ τόσα ἄλλα παρὰ τῶν Βυζαντινῶν.

Τὰ συμβόλαια συνετάσσοντο εἴτε Ἑλληνιστὶ εἴτε εἰς τὴν Ἑνετικὴν διάλεκτον. Τὴν ἐπίσημον τῆς Ἑνετίας γλῶσσαν, τὴν Λατινικὴν, ὀλίγοι ἐνόουν, διὰ τοῦτο εἶχεν αὕτη περιορισθῇ εἰς τὰς μᾶλλον ἐπισήμους πράξεις, ἄλλως ἐγένετο χρήσις τῆς Ἑνετικῆς ἢ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης². Οἱ συμβολαιογράφοι τῶν πόλεων καὶ ἰδίᾳ τῆς πρωτεύουσας, τοῦ Χάνδακος, ἦσαν, ὡς φαίνεται Ἑνετοὶ καὶ τὰ συμβολαῖά των δὲ θὰ ἔγραφον Ἱταλιστὶ ἢ εἰς τὴν Ἑνετικὴν διάλεκτον ἄλλ' οἱ ἐν τοῖς χωρίοις καὶ τῇ ὑπαίθρῳ καθόλου χώρα συμβολαιογράφοι (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἱερεῖς) ἔγραφον συνήθως τὸ ἐπιχώριον γλωσσικὸν ἰδίωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνεμίγνυσον οὐ μόνον τοὺς τυπικοὺς βυζαντινοὺς ὅρους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τῆς Ἑνετικῆς κατοχῆς παραληφθέντας νέους Ἱταλικούς.

Πῶς περιῆλθον τὰ συμβόλαια ταῦτα εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν Βιβλιοθήκην, ἔνθα καὶ νῦν ἀπόκεινται, ἂν δηλ. ἐκ Κρήτης ἢ (πιθανώτερον) ἐκ Βενετίας δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω.

Ἡ γλῶσσα τῶν συμβολαίων τούτων εἶναι μιζοδάρβαρος Κρητικὴ διάλεκτος.

¹ Ἰδὲ Ξανθοῦδιδην ἔ. ἀν. σελ. 9 ἑξ.

² Ἰδὲ Ξανθοῦδιδην, ἔ. ἀν. σελ. 10 ἑξῆς, καὶ Ψιλάκη, Ἱστορ. Κρήτης τομ. Β' σελ. 96 ἑξ. τοῦ Παραρτήματος τοῦ τόμου τούτου.

Ἔχει πλεισταχοῦ ξένας, Ἑνετικάς, λέξεις τὰς ὁποίας ἡ ἡδὴ ἐπὶ 350 περίπου ἔτη βαρύνουσα τὴν Κρήτην Ἑνετικὴ κατοχὴ κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς νήσου. Αἱ λέξεις ὅμως αὗται εἶναι συνήθως δικαστικῆς τεχνικῆς φύσεως (πραιζέντες, ὀμπλιγάροντας, στάμπελε μόμπελε κτλ.), αἱ ὁποῖαι λοιπὸν ἔχουσι τὴν ἀρχὴν των ἐκ τῆς ἐπισήμου Ἑνετικῆς γλώσσης καὶ διὰ τοῦτο ἡδυνήθησαν νὰ κατισχύσωσι. Ἀρκετὰ νέα οἰκογενειακὰ ὀνόματα μανθάνομεν ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων.

Ὡς πρὸς τὸ *περιεχόμενον* τῶν ἐγγράφων εἶναι τοῦτο διδακτικὸν τῶν σχέσεων φεουδαρχῶν πρὸς τοὺς παροίκους καὶ τοῦ τρόπου τῶν πληρωμῶν καὶ ὑποχρεώσεων τῶν τελευταίων πρὸς τοὺς πρώτους (ιδεὲ ἐκτενέστερον Ἐκνουδίδην ἔ. ἄν. σελ. 14).

Τὰ ἔγγραφα ταῦτα δημοσιεύω κατὰ τὴν χρονολογικὴν των τάξιν καὶ μὲ τὰς ἀνορθογραφίας, παρατονισμούς, ἀσυνταξίας κλπ. τῶν πρωτοτύπων· τοῦ πρώτου συμβολαίου ἐξ ἐκάστου τῶν τριῶν συμβολαιογράφων παρέχω καὶ ὀρθογραφικὴν, οὕτως εἰπεῖν, μεταγραφὴν. Ἡ γραμματικὴ καὶ συντακτικὴ διόρθωσις τῶν ἐγγράφων τούτων καὶ ἡ δημοσίευσίς αὐτῶν οὕτω διωρθωμένων, δὲν εἶναι πάντοτε εὐκολος καὶ δυνατὴ βιάζει δὲ πολλαχοῦ τὸ ὕψος τοῦ λόγου τῶν συμβολαίων, λόγου ἀτέχνου, φυσικοῦ καὶ ἐν πολλοῖς διὰ διαφόρους γλωσσικὰς ἐπιδράσεις ἐσφαλμένου¹. Ἐχω καὶ ἐγὼ τὴν γνώμην ὅτι μέχρι καθορισμοῦ κοινοῦ τρόπου ἐκδόσεως τῶν τοιούτων ἐγγράφων εἶναι καλύτερον τὸ προσφερόμενον νὰ προσφέρηται ὡς ἔχει, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν πρώτην του ἐκδοσιν, εἰτα δὲ αἱ τυχὸν μεταγενέστεραι ἐκδόσεις ἢ ἀναγραφαὶ του δύνανται νὰ ἐκδίδονται ὀρθογραφικῶς².

¹ Εἶναι βεβαίως *taedii plena* ἡ ἐργασία ἡ ἀναγράφουσα τόσα σφάλματα, καὶ ὁρθῶς θὰ ἔλεγε τις ὅ,τι καὶ ὁ **Σπ. Λάμπρος** (*Echthesis chronica* σελ. VIII καὶ XI τοῦ προλόγου) «*Lapsus calami librarii tam densi sunt ut eos perpetuos et continuos dicere possim*»· ἐνόμισε δὲ ὁ Λάμπρος «*tot et tantis taediis apparatus criticum onerare modo superfluum modo molestum*». ἀναφέρει δὲ καὶ παράδειγμα κειμένου μετ' ἀνορθογραφῶν τὸ ὁποῖον οὕτως ἔχον βεβαίως δὲν δύναται τις νὰ τυπώσῃ. Οὐχ ἦττον διὰ κείμενα ἐν γλώσσῃ οἷα ἡ τῶν προκειμένων συμβολαίων εἶναι προτιμότερα, ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα, ἡ τύπωσίς των ὡς ἔχουσι. Παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς πιστὴν εἰκόνα πῶς τότε ἐγράφετο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τίς θὰ ἡδύνατο νὰ μεταγράψῃ ὁρθῶς φράσιν λ. χ. ὡς ἡ τοῦ βου συμβολαίου στίχ. 11-12: *νὰ πλερόνο - περασμένον*, ἡ ὁποία συχνότατα καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις συμβολαίοις ἀναγράφεται;

² Εἰς *παρενθέσεις* () ἐγκλείονται αἱ συμπληρώσεις τῶν βραχυγραφῶν, ἐντὸς δὲ *ἀγκυλῶν* [] τίθενται 1) αἱ συμπληρώσεις αἱ τυχὸν ἐξ ἀδελφίας τοῦ γραφέως προερχόμεναι ἢ 2) αἱ συμπληρώσεις λέξεων ἐκ φθορᾶς τοῦ χειρογράφου ἐξιτήλων γενομένων. Συνήθως πρόκειται περὶ τῆς δευτέρας περιπτώσεως· ὅταν εἶναι προσθήκη τοῦ ἐκδίδοντος, πρόκειται λοιπὸν περὶ τῆς πρώτης περιπτώσεως, τότε τοῦτο ἀναφέρεται ἰδιαιτέρως εἰς τὰς σημειώσεις. *Τὰ Κύρια ὀνόματα* (οἰκογενειακὰ, τοπωνύμια, ὀνόματα μὴνῶν κτλ.) ἐμεγαλογραφήθησαν διὰ νὰ εἶναι σύνοπτα. Αἱ κατὰ σελίδας παραπομπαὶ εἰς τὸ *Λεξικὸν* τῆς Ἑνετικῆς διαλέκτου τοῦ *Boerio* γίνονται εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐκδοσιν (ἐν Βενετίᾳ 1856), ἣν εἶχον ἐν Ἀθήναις ὅπ' ὅψιν. Ὑπαρχούσης ἀντ' αὐτῆς τῆς πρώτης (1829) ἐκδόσεως τοῦ λεξικοῦ τούτου προχείρου, εἶναι εὐκολος καὶ ἡ ἄνευ τῶν σελίδων εὑρεσις τοῦ ζητουμένου ὑπὸ τὴν ἀλφαριθμητικὴν σειρὰν τῆς σχετικῆς λέξεως.

Συμβόλαιον 1^{ον}(Συμβόλαιον 8^{ον} τῆς ἐν Βερολίῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Παππᾶ Μιχαὴλ Μουσᾶς (Μυσᾶς).

Ἐκ τοῦ χωρίου Μέσης. 16 Νοεμβρίου 1537. — Μεμβράνα $12 \times 6 \frac{1}{2}$ ἑκατοστομέτρων, σχήματος ἀκανονίστου. Πτύξις ἐν τῷ μέσῳ. Ἐφθαρμένον πως ἐν τῷ μέσῳ περίπου καὶ πρὸς τὸ ἀριστερὸν ἡμῖσι. Μελάνη εὐανάγνωστος. Εἰς τὸ τέλος πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπικυροῦντος τὸ συμβόλαιον συμβολαιογράφου ὑπάρχει κωδωνοστάσιον, πιθανῶς ἀντὶ συμβολαιογραφικοῦ τινος σήματος ἢ σφραγίδος.

Περίληψις: Ὁ Νικόλαος Κυριακὸς ἐκ τοῦ χωρίου Μέσης ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Μιχαὴλ Κισσαμίτη καὶ Μιχαὴλ Πρωτόγλυκου ὅτι χρεωστεῖ εἰς τὸν Ἰάκωβον Τάντολον ὑπέρπυρα ἑπτὰ (ἄνευ ἄλλης ὑποχρεώσεως ἢ παροχῆς ἀσφαλείας, πάντως διὰ τὸ σχετικῶς μικρὸν τοῦ ποσοῦ).

Ὁρθογραφικὴ μεταγραφὴ

<p>Ἐν ονοματι τοῦ αἰω(νίου) Θε(ο)ῦ ἀμὴν ἔτη ἐκ τις γενίσεος τοῦ Κ(υρίου)υ ἡμῶν Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ εἰς ἀφλζ Νοευριω ις [Ἰνδικτιῶνος] ι̅ εἰς στο 5 τζεστρετον τοῦ Ρεθέμνου εἰς χορηον Μέση εἰς τὴν κατικύαν τοῦ Πέρο Μερμυ[δη] [φα]νερόν[ει ὁ] Νικόλας ὁ Κυριάκος ἐκ τοῦ αὐτ(οῦ) χωρίου ὁμολογα καὶ χρεωστ(εῖ) τοῦ εὐγενε- 10 στάτου αρχ(ον) μισερ Ιάκοβο Τάν- τολον ποτὲ μισερ Φραντζέσκο ἐν τη χωρα τοῦ Χανδάκου <u>πρ</u> ζ ἡγου εὐτὰ καὶ ὁ δῖαμαρτηριαν ὁ κὺρ Μυχάλης ὁ Κῦ(σ)αμῦτης καὶ Μυχελῆς Προ- 15 τογλύκος. Παπᾶ Μυχαὴλ Μυσᾶς Νοτάριος ὑποβασιλικῆς ἐξουσιᾶς πα- ρακληθεῖς ὑπέγραψα.</p>	<p>Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰωνίου Θεοῦ ἀμήν. Ἔτει ἐκ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἀφλζ Νοεμ- βρίου ις' (Ἰνδικτιῶνος) ι' εἰς τὸ Τζε- στρέτον τοῦ Ρεθέμνου εἰς χωρίον Μέση 5 εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Πέρο Μερμύδη φανερών[ει ὁ] Νικόλας ὁ Κυρια- κὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου ὁμολογᾷ καὶ χρεωστεῖ τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντ[ος] μισερ Ἰάκωβον Τάντολον ποτὲ μισερ 10 Φραντζέσκου ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Χανδά- κου ὑπέρπυρα ζ' ἡγουν ἑπτὰ καὶ ὀδία μαρτυρίαν ὁ κὺρ Μιχάλης Κισσαμί- της καὶ Μιχαὴλ Πρωτόγλυκος. Παππᾶ Μιχαὴλ Μουσᾶς, Νοτάριος 15 ὑπὸ βασιλικῆς ἐξουσίας, παρακληθεῖς ὑπέγραψα.</p>
---	---

ὁπισθεν ἔχει: Νικόλα Κῦριάκο.

Νικόλα Κυριακοῦ.

Φαίνεται ὅτι ὁ Ἰάκωβος Δάνδολος ἐλθὼν ἐκ Χάνδακος εἰς Μέσσην Ρεθύμνου κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1537 κανονίζει κατὰ τὴν 16 καὶ 19 τοῦ μηνὸς τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ὀφειλετῶν του (ἢ καὶ ὀφειλετῶν τοῦ ἀποθανόντος πατρὸς του) μὲ τὰ 5 αὐτὰ συμβόλαια, τὰ ὁποῖα γράφει ὁ συμβολαιογράφος Παπᾶ Μιχάλης Μουσᾶς. Ὁ συμβολαιογράφος γράφει τὰ συμβόλαια αὐτὰ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πέρο Μερμύδη ἴσως ἐξ ἄλλου χωρίου προσκληθεὶς καὶ καταλύσας εἰς αὐτὴν τὴν γνωστὴν του οἰκίαν ἴσως ὁμῶς καὶ ὁ Δάνδολος ἐφιλοξενεῖτο εἰς τὴν οἰκίαν αὐτὴν ὅπου προσῆλθε καὶ ὁ συμβολαιογράφος.

1. *Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰωνίου Θεοῦ*. Τύπος νεώτερος τοῦ βυζαντιακοῦ «ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας» ἰδ. καὶ Ξανθουδίδην, Χριστ. Κρ. Β' σελ. 18 καὶ τὰς ἐν τῇ ἐκεῖ σημειώσει του παραπομπὰς εἰς Σάθαν, Miklosich καὶ Müller, καὶ Trinchera.

2. *ἐκ τῆς γεννήσεως* κλπ. ἀντὶ γεννήσεως λέγεται εἰς ἄλλα συμβόλαια «ἀπὸ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Gerland σελ. 126 (συμβολ. τοῦ ἔτους 1299). πρβλ. καὶ Σάθα ἔ. ἀν. 654. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς χρονολογίας ταύτης ἰδὲ καὶ Ξανθουδίδην, Ἀθηνᾶς τομ. 14 σελ. 300 σημ. 2.

5. *τζεστρέτον*, ἐν ἄλλοις συμβολαίοις λέγεται δεστρέτον=νομός, Ἱταλ. distretto. (πρβλ. Dandolo - Τάντολος - Τζάντζολος).

6. Τὸ χωρίον *Μέση* ὑπάρχει καὶ σήμερον ἐν τῷ νομῷ Ρεθύμνης (ἀγροτικῷ δήμῳ Μέσης) ἀριθμεῖ δὲ 361 κατοίκους κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920. Ἰδὲ «Πληθυσμ. τοῦ Βασιλ. τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῆς 19 Δεκ. 1920» (Υπουργ. Ἐθν. Οἰκονομίας). Ἐν Ἀθ. 1921 σελ. 263, καὶ πρβλ. Ν. Σταυράκη, Στατιστικὴν Κρήτης, πίνακ. σελ. 32.

6. Πέρο Μερμύδης. Τὸ *Πέρο* εἶναι τὸ Ἑνετικὸν Piero, Πέτρος, εὐρίσκεται δὲ καὶ σήμερον (καὶ ἐν τῇ Δ. Κρήτῃ) ὡς οἰκογενειακὸν ὄνομα (Πέρος, Περᾶκις, Περουλῆς κτλ.) ἰδὲ καὶ Ξανθουδίδην, σελ. 17 καὶ 18 σημ. 2.

9. Λέγει *φανερῶνει*, εἰς τρίτον πρόσωπον πρβλ. καὶ Συμβολ. Ἀρετίου ἀριθμ. 21, 22, 24, 29, 39, 46 κτλ.

10. Ἡ ἐξελληνισθεῖσα Ἑνετικὴ οἰκογένεια τῶν *Δανδόλων* σφύζεται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ καθ' ὅσον γνωρίζω κυρίως ἐν τῷ Νομῷ Ρεθύμνης. Εἶναι ἐκ τῶν παλαιωτάτων Ἑνετικῶν οἰκογενειῶν. Δοῦξ τῆς Κρήτης Θωμμάσος Δάνδολος (Dandolo) ἀναφέρεται ἤδη τῷ 1241.

11. Τὸ *μισερ* ἢ *μισε* εἶναι τίτλος ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸ ἡμέτερον *κύριος*. Ὁ Σομαβέρας τὸ ἐρμηνεύει διὰ τοῦ mastro.

11. Κατωτέρω (Συμβολ. 4ον στίχ. 9) ὁ *Φραντζέσκος* λέγεται *Φραντζῆς*.

12. *ὑπέρπυρον* - α ἢ *πέρπυρον* - α εἶναι μόνον τὰ ἐκ τῆς παραδόσεως διατηρηθέντα βυζαντιακὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα τότε οἱ Κρήτες μετέφερον ἀπλῶς καὶ εἰς ὀνομασίαν τῶν ἐνετικῶν τοσικινίων (Ἱταλ. zecchino), 3,452/1000 γραμμ. χρυσοῦ, ἰδ. P. Bonneville Traité des monnaies (ἐν Παρισ. 1806) σελ. 87. Ὁ Σβορώνος (ΔΕΝΑ, τομ. 2 σελ. 362) παρατηρεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ 12ου ἀκριβῶς αἰῶνος ἄρχεται ἀντὶ τοῦ *δλοκότινον* νόμισμα (ὄλος-coctum) ἢ ὀνομασία *ὑπέρπυρον*, ἢ ἐπικρατήσασα μέχρι τέλους τοῦ Βυζαντιακοῦ Κράτους. Τὸ ὑπέρπυρον=aureum coctum ἢ recoctum, δηλ. νόμισμα οὗ ὁ χρυσὸς δι' ἐπανειλημμένων πυρακτώσεων (ἐψήσεων) προσέλαβεν

ἄκραν καθαρότητα (πρβλ. ἄπυρον, ἄπεφθον ἐξάπεφθον). Ἡ λέξις *πέρπυρα* ὀφίζεται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ «ποῦ πάρει χίλια πέρπυρα καὶ κακουδιὰ γυναικα| τὰ χίλια πὰν στὸν ἄνεμο κ' ἡ κακουδιὰ ἀπομένει». Περὶ τῆς λέξεως διέλαβεν καὶ ὁ ἀοιδίμος *Κοραῆς* Ἄτ. Β' σελ. 296 πρβλ. καὶ *Πασπάτη*, Χιακ. Γλωσσάριον ἐν λ.

16. Εἰς παλαιότερας συμβολαιογραφικὰς καὶ ἄλλας νομικὰς πράξεις ποικίλλει ὁ τύπος οὗτος πρβλ. Gerland, *Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Erzbistums Patras* (ἐν Λειψίᾳ 1903, Teubner) σελ. 182 (πωλητήριον ἔτους 1395): «Καὶ ἐγὼ Θεόδωρος ἱερεὺς ὁ Πίγκης ἐξ αὐθεντικῆς δυνάμεως νομικὸς ὢν Παλαιῶν Πατρῶν ταῦτα πάντα οἰκείᾳ μου χειρὶ ἔγραψα καὶ ὑπέγραψα καὶ δῆλα τοῖς πᾶσιν ἐποίησάμην καὶ διὰ τοῦ παρόντος μου τοῦδε σημείου ἐπεσφραγίσάμην παρακληθεὶς ὑπ' αὐτῶν» πρβλ. καὶ σελ. 184, 195, 197, 218, 220 (ἰδιαίτ. τύπος), 222, 226 (ἀνταλλακτῆριον συμβόλαιον τοῦ ἔτους 1440): «Καὶ ἐγὼ Νικόλαος ὁ Νεαπολίτης υἱὸς τοῦ κῦρ Ἰωάννου ἐκείνου, ἐξουσίᾳ βασιλικῇ δημοσιακὸς νοτάριος καὶ τεταγμένος κριτῆς, σὺν τοῖς ἀναγεγραμμένοις μάρτυσιν ἅπασι καὶ παρὼν ὑπῆρχον, τὰ ἄνωθεν δὲ πάντα ἰδιοχείρως μου ἔγραψάμην καὶ ὑπεγραψάμην καὶ μετὰ τοῦ σημείου μου ἐσφραγίσάμην εἰς πίστιν καὶ βεβαίωσιν πάντων παρακληθεὶς». Πρβλ. πρὸς τούτοις σελ. 233, 239 καὶ 237 (ἔτους 1480 «ἐγράφη διὰ χειρὸς Μανουὴλ τοῦ Ἐλευθερίου καὶ ταβουλαρίου (=νοτάρου) πόλεως Μοθώνης» κτλ.) σελ. 241 (ἔτους 1496: «Ἰωάννης ὁ Ἀργυρὶ τῇ δυνάμει δεσποτικῇ νοτάριος ὢν ἔγραψα καὶ ὑπέγραψα ἐν Ναυπάκτῳ»). Καὶ ἐν τοῖς Λατινικοῖς συμβολαίοις εὗρηται παρόμοιος τύπος σελ. 175 (Συμβολ. Πατρῶν, ἔτους 1369: *Et ego Andreas quondam Mathey de Bononia, publicus imperiali auctoritate notarius predictis omnibus una cum dictis testibus uocatus interfui et hanc cartam manu propria scripsi signoque meo consueto signavi rogatus*. πρβλ. σελ. 170, 177, 179 κλπ. Παρὰ *Ψιλάκη* Ἱστορ. Κρητ. Β' σελ. 98 τοῦ Παραρτήματος φέρεται (=Σάθα Μεσαίων. Βιβλ. τομ. Σ' σελ. 654): Μανουὴλ ὁ Ὑαλινᾶς *νοτάριος ἰνπεριάλεις*

Συμβόλαιον 2^{ον}

(Συμβόλαιον 9^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Παππᾶ Μιχάλης Μουσᾶς.

Ἐκ τοῦ χωρίου *Μέσης. 16 Νοεμβρίου 1537*.—Μεμβρᾶνα 8×8 ἑκατοστομέτρων. Ἀσαφῆς πλέον ἢ γραφή. Μελάνη ἐξίτηλός πως. Τὸ συμβόλαιον δὲν ἔχει κωδωνοστάσιον μετὰ τὸ «ὑπέγραψα».

Περίληψις: Ὁ Μανουῆσος Γεωργίου Λαθιῶς ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Μιχαὴλ Κισσαμίτη καὶ Μάρκου Κουτρᾶλη ὅτι χρεωστεῖ εἰς τὸν Ἰάκωθον Τζάντζολον πεντήκοντα δύο ὑτέρπυρα καὶ δεκατέσσαρα σολδία.

Ἐν ονόματι τοῦ αἰωνίου [Θ]ῦ ἀμήν. Ἐτη ἐκ τῆς Γενύ(σ)εος του Κ(υ-
ρίο)υ ἡμῶν Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ εἰς α̅φ[λ]ῆς Νο' ευριω ις Ἰν(δικτιῶνος)
ι εἰς στὸ τζεστρέτον τοῦ Ρεθέμνου εἰς χωρ[ιον] Μέσης εἰς την

κατηκησαν του Παιρο Μερμύδη φανερον[ει] ὁ Μανουσος Λαθί-
 5 ρας ποτὲ Γεῶρ(γι)ου ἐν το αὐτῷ χωρίον ομολογὰ καὶ χρεοστεῖ
 τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχον μισερ Ιακοβο Τζάντζολον ποται μισερ
 Φραντζέσκο ἐκ τῇ χώραν του Χανδακου ὑπερπειρα νῦ ἡγου
 πενηντα δηὸ καὶ σολδηα ἰδ-μ(άρτυρες) ὁ κὺρ Μυχ(ε)λης Κυσαμυτης
 καὶ Μάρκος [Κο]υτράλεις. Ἐγὼ παπᾶ Μυχαλης Μουσᾶς νοτ(ά)ρ(ο)ς
 10 ὑπο βασιλικῆς ἐξουσί(ας) παρακλυθεις ὑπεγραψα.

ὁπισθεν ἀναγράφεται τὸ σημείωμα: **Μανούσου Λαθίρα**

4. Παίρο=Περο ἰδ. ἀνωτέρω Συμβολ. 1 στίχ. 6.

4. Τὸ ὄνομα *Μερμύδης* (καὶ ὄχι Μερμύλης ἢ Μερκίτης) μόνον ἐκ τοῦ 4ου συμβολαίου
 (στίχ. 5) δύναται ἀσφαλῶς νὰ ἐξαχθῇ. Ἐκεῖ ἀναγινώσκεται εὐκρινῶς.

4. *Μανοῦσος* σύνηθες ὄνομα ἐν Κρήτῃ (ἰδίως ἐν Σφακίοις). Περὶ τῆς πιθανῆς παραγωγῆς
 του (ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ Manuchio) διέλαβε λεπτομερῶς ὁ Ξανθοῦδιδης ἐν *Ἀθηναῖς* τομ. 38 σ. 131.

4-5. Λαθίρας ἢ Λαθιρᾶς δὲν εἶναι δυνατὸν ἀσφαλῶς νὰ λεχθῇ, διότι δὲν ἔχει τόνον ἀνα-
 γνωστόν ὅμως μᾶλλον Λαθίρας διότι ἐπὶ τοῦ ι ἔχει δύο στιγμάς.

7. Γράφει δόλοκληρον τὴν λέξιν *ὑπέρπυρα* ἄνευ τῆς συνήθους βραχυγραφίας.

Συμβόλαιον 3^{ον}

(Συμβόλαιον 10^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Παπᾶ Μιχάλης Μουσᾶς

Ἐκ τοῦ χωρίου Μέσης. 16 Νοεμβρίου 1537.—Μεμβρᾶνα $13\frac{1}{4} \times 9$ ἑκατοστομέτρων. Πτύ-
 ξις ἐν τῷ μέσῳ. Δεύτερον ἡμισυ πρὸς τὰ κάτω ἐφθαρμένον. Ἡ μελάνη εἰσέτι εὐανάγνω-
 στος. Κωδωνοστάσιον ὡς ἐν τῷ 1ῳ συμβολαίῳ.

Περίληψις: Ὁ Παπᾶ Κωνσταντῆς Λαθίρας ἐκ τοῦ χωρίου Μέσης ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρ-
 τύρων Χριστοδοῦλου Κουδοῦνη καὶ Γεωργίου Τζαμαντούρα ὅτι χρεωστεῖ εἰς τὸν Για-
 καυμῆν Τάντζολον πενήκοντα ὀκτὼ ὑπέρπυρα καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ
 δύναται νὰ πωλήσῃ οὔτε τὸ κρασί του οὔτε ἄλλο τίποτε μέχρις οὗ πληρώσῃ τὸ χρέος
 του τοῦτο.

Ἐν ονόματι του αἰωνίου Θεοῦ ἀμὴν ἔτη ἐκ τῆς γενησεως του
 Κ(υρίου)υ ἡμῶν Ἰησοῦ Χ(ριστο)ῦ εἰς ἀφλ̄ς μην(ος) Νοευριω ις
 Ἰνδικτιῶνος ι εἰς το νησι της Κρήτ(ης) εἰς τὸ τζεστράιτων του

- Ρεθεμνου εἰς χωρηον Μέσ(η) εἰς τὴν καιηκυαν τοῦ Περο Μερ-
 5 μύδη ευρεισκόμενος εγὼ παπᾶ Μυχάλης Μουσᾶς νοτάρος πρεξεν-
 τ(ες) ὁ παπᾶ κυρ Κωνσταντις Λαθῖρας ποτὲ παπᾶ κυρ Μυχάλει ἐν
 τῷ χωρί(φ) Μέσεις ὁμολογα καὶ χρεόστεϊ τοῦ εὐγεν[ε]στάτου αρχον
 μισερ Γῦακουμυ Τάντζολον ποτε μυσερ Φαναντζέσκο εν τη χωραν
 τοῦ Χανδάκου ἀποταν καὶ αν εχουσι να κάμοσιν πρότας καὶ ειστερα
 10 με τον λογαρειασμο της κυρᾶς δηα χηρὸς δικυ μου τοῦ γραματικοῦ
πρ νῇ ἡγου πενήντα οκτο καὶ κοντεταριζεται να μὴν μπορν να που-
 λεισυ κανενα του ππραμα ειτεις το κρασῖ του ὁσᾶν απο τὰ αλα του
 καλὰ ἐος οὐ να πλεροθῇ ο ρῦθὲν ἄρχος καὶ ὁ δυναμαρτηρειας ὁ Χρι-
 στόδουλος Κουδούννης [ὡς] καὶ Γεώργ(ης) Τζαμαντουρας.
 15 Ἐγὼ παπᾶ Μυχαλης Μουσᾶς νοτάρος ὑπο βασιλεικ(ης) εξουσιας
 ὑπέγρα[ψα]. ὁπισθεν ὑπάρχει: † Παπᾶ Κοσταντῇ Λαθῖρα

Τὸ συμβόλαιον τοῦτο εἶναι λίαν δυσανάγνωστον, περιέχει πλείστας κακογραφίας, ἀνορθο-
 γραφίας καὶ βραχυγραφίας, ὥστε εἷς τινα σημεῖα, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος εἰς τὰς σημειώ-
 σεις, ἢ ἀνάγνωσις νὰ μὴ θεωρῇται ὡς ἀπολύτως ἀσφαλής.

5. Ἐδῶ φαίνεται ἴσως γράφων μᾶλλον Μερμύτη (μὲ τ).

5. *Πρεξέντες* = παρόντος καὶ τοῦ κλπ., συχνὰ εἶναι ἡ λέξις εἰς τὰ συμβόλαια, ὡς καὶ τὸ
 ρῆμα *πρεξεντάρω* (Ξανθουδίδ. σελ. 347).

8. *Γιακουμῆς* εἶναι τὸ ὄνομα Ἰάκωβος κατὰ παραφθοράν (ιδεὲ *Μπούιουρα*, Κύρια Ὀνό-
 ματα σελ. 119). Τὸν *Λάνδολον* γράφει αὐτὸς *Τάντζολον*.

8. Γράφει *Φαναντζέσκο*, ἀντὶ Φραντζέσκο(υ).

9. Τὸ *ἀπόταν* - *ῥστερα* φαίνεται νὰ σημαίῃ ὅ,τι καὶ οἱ ἐν τῷ συμβολαίῳ 6ῳ στίχ. 20 - 22.

9. ἀπὸ ὅ,τι καὶ ἂν κλπ. δηλ. ἀπὸ γενικᾶς ληψοδοσίας προγενεστέρας καὶ νεωτέρας. πρβλ.
 συμβολ. 4ον στ. 10 ἐξ· ἀπόταν=ἀπότης (συμβολ. 4ον στ. 10) (Ξανθουδίδης).

10. «Θὰ πρόκειται διὰ τὴν χήραν τοῦ Φραγκίσκου Δανδόλου καὶ μητέρα τοῦ Ἰακώβου, ἡ
 ὁποία θὰ εἶχε κάμει λογαριασμὸν μὲ τοὺς ὀφειλέτας πρὶν ἡλικιωθῇ ὁ υἱὸς των» (Ξανθουδίδης).

10. διὰ *χηρὸς δικύ μου τοῦ γραματικοῦ* «ὑποπτεύω ὅτι κρύπτεται τὸ ὄνομα τοῦ γραμ-
 ματέως· ἴσως Δικονίμου δηλ. Νικοδήμου (πρβλ. Συμβ. Ἀρετ. σελ. 58, 60) ἂν δὲν εἶναι *δικού*
μου γραματικοῦ» (Ξανθουδίδης). Ἡ ἐξέτασις τοῦ ἀντιγράφου μου μὲ κάμνει νὰ πιστεύσω ὅτι
 πιθανώτατα ὁ Ξανθουδίδης ἔχει δίκαιον. Ὑπεράνω τοῦ δ ἔχω σημειώσει ἐν κεφαλαίῳ Δ
 μὲ ἐρωτηματικόν.

12. *εἴτις* = οὗτως, ἔτσι ιδ. *Χατζιδάκι* ΜΝΕ Β' 591. Εἰς τὰ κατωτέρω συμβόλαια εὐρίσκεται
 συχνὰ *ἡτης* (11ον στ. 21, 12ον στ. 13).

14. *Κουδούννης*. Ὁ Ξανθουδίδης ἀναφέρει (σελ. 377) οἶκογ. ἐπίθ. Κουδουνῆς τὸ ὁπότεον ἔχομεν καὶ εἰς τὸ 16ον στίχ. 21 τῶν ἐνταῦθα ἐκδιδομένων συμβολαίων (πρβλ. *Gerland*, *Nobl. Crét.* σελ. 58). Τὸ προκείμενον ὅμως συμβόλαιον ἔχει *Κουδούννης* (μὲ δύο ν), οἰκογενειακὸν ὄνομα καὶ νῦν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν χρήσει.

14. *Τζαμαντουρας*. Τὸ ὄνομα ἴσως ἐκ τοῦ σαμαντοῦρα (σημαντήρ) σηματοῦρα (ἐπιπλεύσσης τῶν ναυτικῶν). Ὁ Ξανθουδίδης μοὶ ἀνακοινοῖ ὅτι εἰς ἔγγραφον τοῦ 14ου αἰῶνος τῆς Μονῆς Χιλιανδαρίου δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ *Louis Petit* εἰς τὰ Βυζαντινὰ Χρονικὰ Πετροπολέως ὑπάρχει ὄνομα *Τζαμάντορος*. Σήμερον δὲ σφύζεται *Τζαμάντουρας* εἰς Ποταμιὲς Πεδιάδος. Λέγει λοιπὸν ὅτι ἂν εἰς τὸ χειρόγραφον εἶναι *Τζαμάντουρας* τονισμένον ἴσως νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ : Διαμαντῆς - Διαμάνταρος - Τζαμάντορος - Τζαμάντουρας. Τὸ χειρόγραφον δὲν ἔχει οὐδένα τόνον, ὥστε μένει ἀμφίβολον πῶς πρέπει νὰ τονισθῇ. Ὁ Βογιατζίδης, Ἀμοργὸς σελ. 60, ἀναφέρει ἐπιθετον *Τζαμάντουρος* (πρβλ. Παχυμέρ. I, 80, 14 ἐξ.). Καὶ τὸ Γεώργ(ης) δὲ θὰ ἡδύνατό τις μᾶλλον νὰ ἀναγνώσῃ καὶ ὡς Γεωργίλ(ᾱς).

Συμβόλαιον 4^{ον}

(Συμβόλαιον 6^{ον} τῆς ἐν Βερολίῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος : Παππᾶ Μιχάλης Μουσᾶς.

Ἐκ τοῦ χωρίου *Μέσης*. 18 *Νοεμβρίου* 1537. — Μεμβράνα $10 \frac{3}{4} \times 9 \frac{1}{4}$ ἑκατοστομέτρων. Ἐκ πτύξεως ἐφθαρμένον ἐν τῷ μέσῳ καὶ κάτω εἰς τὸ δευτέρον ἥμισυ ἀλλὰ ἄνευ βλάβης τῶν γραμμάτων. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπικυροῦντος τὸ συμβόλαιον συμβολαιογράφου Μουσᾶ ἔχει κωδωνοστάσιον ὥς ἐν τῷ 1ῳ συμβολαίῳ.

Περίληψις : Ὁ Παῦλος Νικολάου Πρωτόγλυκος ἐκ τῆς Μέσης ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Μιχαὴλ Κισσαμίτη καὶ Ἰωάννου Χωματιανοῦ ὅτι χρεωστὴ εἰς τὸν Ἰάκωβον Τάντολον ὑπέρπυρα ἑκατὸν δώδεκα.

Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰω(νί) ου Θεοῦ ἀμὴν ἔτη ἐκ τῆς Γενήσεος του Κ(υρίου) ἡμῶν Ἰ(ησοῦ) Χ(ριστοῦ) εἰς ἀφλ̄ζ μηνος Νοευριω ιθ' Ἰν(δικτιῶνος) ῑ εἰς το νησίον της Κρητεις εἰς τὸ τζεστραίτον τοῦ Ραιθεμνου εἰς σχορουν Μεσεις εἰς τὴν κατηκύαν τοῦ Περο Μερ-
5 μύδου ευρησκομενος ἐγὼ Παπαμυχάλης Μουσᾶς νοτάρως ὁμπρὸς ἐμένα καὶ τον κατω γεγραμ[μένων] μαρτηρον πραιζέντες ὁ Παῦλος ὁ Προτογληκὸς ποτε Νεικολα εν τῷ χωρίῳ Μέσεις καθομολ(ο)γα καὶ χρεωστ(εῖ) νὰ δοσῷ καὶ νὰ πλερόσῃ του ἐυγενεστατου ἄρχον μισερ Ιακοβο Τσαντζολον ποται μῦσερ Φραντζῇ ἐκ τῆς [χώ]ρας
10 του Χανδάκου πρ ριβ ηγου ὑπερπουρα εκατον[δῶ]δεκα ἀποτ(ι)ης

αν εχουσι νὰ λαβουσι ἔδς την φοραν τουτην μεα ὑπερπουρα οκτο
 ὅπου ἔκαμεν ὁ ρυθεν αρχος καλα εἰς τοῦ καιστατόρου κι να με
 (= νὰ εἶμαι) παλυ τα ού(;) λμου σού(;) του ηγου το μερτηκον του
 οπου του εντοκαρ[ει] [ὀμ]πλε[γάδον] του ρηθὲν ἄρχων [ῶ]στε νωα
 15 των ἀπο πλερωσι (= ὥστε νὰ τον ἀποπληρώσῃ) καὶ ὁ δυαμαρτη-
 ρυαν κύρ Μιχελῆς Κυσαμύτεις καὶ κύρ Ιω(άννης) Χοματηανὸς
 Παπ(π)ᾶ Μυχαλῆς Μου[σᾶς] Βασιληκῆς ἐξουσιας.

ὅπισθεν φέρει:

Παῦλο Προτογληκο

Καὶ τὸ συμβόλαιον τοῦτο εἶναι παραπολὺ κακῶς καὶ δυσαναγνώτως γεγραμμένον, αἱ λέξεις διακόπτονται πολλάκις εἰς πολὺ ἀλλήλων ἀπεχούσας συλλαβὰς καὶ αἱ βραχυγραφίαι εἶναι πολ-
 λαχοῦ δυσανάγνωστοι ἢ καὶ ἀδιανόητοι.

9. *Φραντζῆς*. Ἀνωτέρω (Συμβόλ. 1 στιχ. 11) εἶπε Φραντζέσκος.

10. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐκφορὰ *ὑπέρπουρα* (πρβλ. καὶ στιχ. 11).

11. Τί σημασίαν ἔχει τὸ «μεα ὑπέρπουρα ὀκτώ» διὰ τὸ ὅλον συμβόλαιον δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω. Ἴσως ἤθελε ἀντὶ τοῦ φερομένου *μεα* νὰ γράψῃ *μὲ τὰ* (Ξανθοῦδ.: *μὲ ἄλλα*) δηλ. ὁ Πρωτόγλυκος χρεωστεῖ ὅλα καὶ ὅλα 112 ὑπέρπυρα, ὑπολογιζομένων καὶ τῶν ὀκτὼ τούτων περὶ τῶν ὁποίων εἶχον συζητήσει εἰς τοῦ Καιστατόρου.

12. *ἔκαμε καλά*, τὸ ἄλλως *καλάρω* = συμψηφίζω, ὅπως ἀκούεται καὶ σήμερον *καλάρω*, *καλέρνω*, *κάνω καλά*. Ἡ ἰταλικὴ κατάληξις τοῦ ρήματος ὅπως τὸ τοῦ Ἑρωτοκρίτου *ἀτονιάρω* καὶ τὰ *βαστάρω*, *σοδιάρω*, *προστιμάρω*, *γιοματάρω*, *σταλάρω*» (Ξανθοῦδίδης).

12. *Καιστατόρου*. Τί εἶναι Καιστατόρος (Κουράτωρος;) δὲν γνωρίζω. Θὰ πρόκειται ἴσως περὶ τινος ἀρχῆς (ταμιακῆς;). «Ἡ λέξις ἀπὸ *σεκεστάρω* καὶ *κεστάρω* (Ἑνετ. *sequestrar*) = κάμνω κατάσχεσιν, ἐγγράφω ὑποθήκην (πρβλ. Συμβ. Ἀρετ. σελ. 150, 255 κτλ. 157, 160 σημ. 6). Ὁ *κεστατόρος* τότε εἶναι ὁ δικαστ. κλητῆρ ὁ ἐνεργῶν τὴν κατάσχεσιν» (Ξανθοῦδίδης).

13. Τὰ ἐπόμενα ἴσως νοητέα: καὶ νὰ εἶμαι (εἶναι;) πάλιν τὰ ὅλα μου (= ὑπάρχοντα) σότο (sotto) τ. ἔ. ὑποκείμενα πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ δανειστοῦ. «Βεβαίως θὰ εἶναι τὸ *σιμουλέτην σόλην-τομ*, ἢ *σίμουλ ετινσολιτουμ*, *simul et insolidum*, τυπικὴ φράσις παραμείνασα ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων = ὁμοῦ καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος. Συμβολ. Ἀρετ. 132, 133 σημ. 6. Σάθα Μεσ. Βιβλ. VI, ριὲ καὶ Ducange, Gloss. med. et infim. latinitatis ἐν λέξει» (Ξανθοῦδίδης).

14. *ἐντοκάρω* ἢ (*ν*)*τοκάρω* (Ἑνετ. *tocar*) = ἀνήκω, ἀναλογῶ. Συνήθως κεῖται τριτοπροσώ-
 πως ἰδ. Ξανθοῦδ. σελ. 342 καὶ 355.

18. Μετὰ τὸ ὄνομά του φέρεται μόνον «Βασιλικῆς ἐξουσίας» χωρὶς τὸ «νοτάριος ὑπὸ κτλ. παρακληθεὶς ὑπέγραψα».

Συμβόλαιον 5^{ον}(Συμβόλαιον 7^{ον} τῆς ἐν Βερολίῳ Συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Παπᾶ Μιχάλης Μουσᾶς.

Ἐκ τοῦ χωρίου *Μέσης*. 19 Νοεμβρίου 1537.—Μεμβράνα $13 \times 6 \frac{3}{4}$ ἑκατοστομέτρων. Πτύξεις ἐν τῷ μέσῳ. Ἡ δεξιὰ γωνιὰ κάτω λείπει ἄσαφεῖς λέξεις τινὲς ἐν τῷ μέσῳ πρὸς τὰ ἀριστερά. Μεράνη εὐανάγνωστος. Κωδωνοστάσιον ὡς καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ.

Περίληψις: Ἡ χήρα Μαγυζαρήκαινα ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Τζανῇ Γαβαλᾶ καὶ Μιχελῇ Μερκίτῃ ὅτι χρεωστεῖ εἰς τὸν Ἰάκωβον Τσάντολον τέσσαρα ὑπέρπυρα καὶ τρία σολδία.

Ἐν ονόματι τοῦ αἰω(νί)ου Θε(ο)ῦ ἀμην ἔτη ἐκ τῆς γενησεως τοῦ κ(υριο)υ ἡμῶν Ι(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ εἰς ἀφλξ̄ μηνὸς Νόευριου ιθ̄ Ἰνδικτιῶνος ι εἰς το νησῑ της Κρίτης εἰς το τζιστραίτον τοῦ Ρεθέμνου εἰς χωρη(ον) Μέση εἰς τὴν κατηκύαν τοῦ Περο Μερμύδη πραιζέντες
 5 καὶ [ἐγὼ ἡ — —] Μαγυζαρηκαινα χήρα ποτὲ Ἀλεξει Μαγυζαρηκαι
 ἐκ τοῦ] χωρήου Ἀγίου Δημύτρη ὁμολογὰ καὶ [χρεωσ]τεῖ τοῦ εὐγε-
 νεστάτου αρχον μισερ̄ Γιακουμῦ Τσαντολον ποται μισερ̄ Φραντζέ-
 σκο ἐν τῇ χώρα τοῦ Χανδάκου πρ̄ δ σολδια γ ἡγου υπερπειρα
 τεσερα καὶ σολδηα τρήα καὶ ὁ διαμαρτυρηαν ὁ κὺρ Τάζνεις Γαβα-
 10 λᾶς καὶ Μυχελεις Μερκίδης (Μερμύδης;) καὶ οἱ σύπεροι.
 Παπᾶ Μυχάλης Μουσᾶς νοτάριος ὑπὸ Βασιλικῆς ἐξουσίας
 ὑπέγρα[ψα].

ὁπισθεν φέρεται τὸ σημεῖωμα: **Χηρα Μαγυζαρηκαινα**
 απο τον Ἀγιον Δημυτρη

Καὶ τὸ συμβόλαιον τοῦτο εἶναι διὰ κακῆς γραφῆς γεγραμμένον, ἀλλ' ἡ κατογραφία τοῦ δὲν ὑπερβαίνει τὴν τοῦ προηγουμένου.

5. Τὸ ὄνομα *Μαγυζαρήκαινης* δὲν φαίνεται Ἑλληνικόν. Ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἐτυμολογήσω.

6. Ὁ *Ἅγιος Δημήτρης* φαίνεται νὰ εἶναι τὸ χωρίον τοῦ ἀγροτικοῦ δήμου Πηγῆς τὸ ὁποῖον ἠρρίθμει (1920) 72 μόλις κατοίκους.

7. *Γιακουμῆς* ἀκούεται σήμερον συχνὰ ἐν Κρήτῃ, = Giacomo (ιδ. Μπούτουρα, Κύρια ὀνόματα σελ. 119 καὶ πρὸβλ. συμβολ. 3ου στίχ. 8).

9. *Γαβαλᾶς*, εἶναι καὶ νῦν συχνότατον οἰκογενειακὸν ἐπίθετον ἐν Κρήτῃ. Περὶ τῆς οἰκογε-

νείας τῶν Γαβαλάδων ιδέ τινα παρὰ *E. Gerland*, *Histoire de la noblesse crétoise* σελ. 49.

10. *Μιχελῆς* εἶναι τὸ ἐξιταλισθὲν εἰς Michele: Μιχαήλ.

10. Ἡ κακογραφία τοῦ ὀνόματος, τοῦ δευτέρου μάρτυρος εἶναι τοιαύτη ὥστε τοῦτο νὰ δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ *Μερκίδης* ἢ *Μερμύδης*.

10. οἱ *σύπεροι* = οἱ ἄνωθεν τ. ἔ. οἱ οὐράνιοι Θεοὶ (li Superi). Δὲν συνήντησα τὴν ἐπὶ κλησιν ταύτην ἀλλαχού ἐν τοῖς προκειμένοις συμβολαίοις.

Συμβόλαιον 6^{ον}

(Συμβόλαιον 5^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Παππᾶ Μανόλης Βαρούχας.

Ἐκ τοῦ χωρίου *Κυριάννας. 5 Φεβρουαρίου 1565*.—Μεμβρᾶνα 21 $\frac{1}{2}$ × 14 $\frac{1}{4}$ ἑκατοστομέτρων. Ἐκ πτύξεως ἐφθαρμένη εἰς τὸ ἀριστερὸν ἡμῖς καὶ κάτω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ συμβολαιογράφου. Μελάνη εἰσέτι ζωηρά πῶς.

Περίληψις: Ἡ Μαρία Ταμιάδαινα (χήρα τοῦ ποτὲ Γεωργίου Ταμῖα) ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Μαν(όλη) — — — καὶ Τζανῇ Ταμησιᾶ εἰς τὸν Γεώργιον Χορτάτζην ὡς ἐπίτροπον τοῦ Ματθαίου Καλλιέργη ὅτι λογαριασθεῖσα μὲ τὸν λογιστὴν τοῦ Ματθαίου Καλλιέργη Τζουλιᾶνον Καρτούτζην ἀποδέχεται ὅτι χρεωστεῖ εἰς τὸν Ματθαῖον Καλλιέργην ὑπόλοιπον ἐκ μισθώσεως δεκατέσσαρα ὑπέρπυρα καὶ δεκαῆξ σολδία, τὰ ὅποια θὰ πληρώσῃ καὶ διὰ τὰ ὅποια ἐνεχυριάζει εἰς αὐτὸν τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν της.

Ὁρθογραφικὴ μεταγραφὴ

Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰω(νίου) Θε(ο)ῦ
αμήν ἐτι ἀπὸ τῆς θη(ας) τοῦ Χ(ρι-
στο)ῦ γενήσεως ἀφ'ξε Φεβρουαριος
εἰς τὸ δεσπρέτον Ριθ(έμνου) εἰς τὸ
5 χορ(ιον) Κηριανᾶ ἐυρισκομενος ἐγὼ
ὁ νοτ(ά)ρ(ος) εμπρόστας τον κατόγε-
γράμενον καὶ παρὰκαλεμενον μαρ-
τ(ύ)ρ(ων) φανερ(όν) καμνό καὶ ὁμο-
10 λογὸ ἐγὼ Μαρηα χηρά Ταμηαδενᾶ
του ποτὲ Γεόργη Ταμῖα κατ(οι)κού-
μενη εἰς τὸ ηρ(η)μενο χοριό μὲ τοὺς
διαδοχοὺς μου το πος ηδα λόγαρη(α-

Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰωνίου Θεοῦ ἀμήν.
Ἐτετι ἀπὸ τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ γεν-
νήσεως ἀφ'ξε Φεβρουαρίου εἰς τὸ δε-
5 στρέτον Ριθέμνον εἰς τὸ χωρίον Κυρ-
(γ)ιάννα εὐρισκόμενος ἐγὼ ὁ νοτάρος
ἐμπροστὰς τῶν κατωγεγραμμένων καὶ
παρακαλεμένων μαρτύρων φανερόν κά-
μνω καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ Μαρία χήρα Τα-
μιάδαινα τοῦ ποτὲ Γεώργη Ταμῖα κα- 10
τοικουμένη εἰς τὸ εἰρημένον χωρίο μὲ
τοὺς διαδόχους μου τὸ πῶς ὁδία λογα-
ριασμὸ συμβασιτικῶς μὲ τὸ μισέ Τζου-

- σ)μό σῖδαστηκος μὲ το μισὲ Τζου-
 15 λια(νο) Καρτούτζη ὡσὰν καδερνη-
 [έ]ρης τοῦ ἐκλαμπρότατου αφεντος
 μισε Μαθεῶ Καληεργ[η] ποτε εκλα-
 μπροτατου αφεντος μισε Βητορε
 ηςότῃ ημε κρατιμενη νὰ πλερόνο τῆς
 20 ἀφεντιᾶς του τοὺς χρόνους τοὺς πε-
 ρασμενοὺς ος ὅλον τον χρονό τον
 περασμενον ἤτζη $\overline{\alpha\phi\epsilon\delta}$ ητῆς ὀδια
 εντριτιές πακτὴ [έ]γγαρη(ες) ἀγόγια
 ζε[υγα]ρικὰ καὶ η της ἄλλον ημε
 25 κρατημενοι νὰ πλερόνό τῆς ἀφεν-
 τι(ᾶς) τοῦ ὅσαν καθαλαρῆς μου καὶ
 ἐπατάραμεν ὅτι καὶ ἂν ηγά δοσμενά
 τῆς ἀφεντι[ᾶς] του ὅβερ τον γρα-
 ματικον του καὶ ἀπόμηνά καθαρια
 30 χρεοφελ(ε)τῆσα οδια ρεστος $\overline{\text{υ}\pi\rho}$ $\overline{\text{ιδ}}$
 σολδία ις ηγου υπερπῖρα δεκατεσερά
 καὶ σολδια δεκαξε τα ὀπῖα τ[ὴν σή]-
 μ[ερον] ἤλθα εἰς σεβασι μετα σενα
 το μισέ Τζόρτζη Χορτατζ[η] [ὡσὰν
 35 κο]μέσως του ηρ[η]μένου ἐκλαμπρό-
 τατοῦ αφεντος μισέ Μ[αθεῶ Καλη-
 ε]ργη καὶ πρόμεταρό νὰ πλεροσό εἰς
 ετουτ[ον] τὸ μοδὸ εἰς πά[γες δύο
 ἀπὸ Ὀκτω]βρι ἕως Ὀκτοβρι να
 40 διδὸ πασ(α) χρόνον $\overline{\text{υ}\pi\rho}$ ζ καὶ σολδια
 ἡ ηγ[ου] [ὑπέρ]πιρα ἔυτα καὶ σολδία
 οκτο αρχ(ι)ζοντας τον [Ὀ]κτόβρι
 πρότ[ον] [ἐρχομεν]ον ητζη $\overline{\alpha\phi\epsilon\varsigma}$ εος
 νὰ πλερόσο το ηρ(η)μενον χρέος καὶ
 λιᾶνο Καρτούτζη ὡσὰν καδερνιέρις
 τοῦ ἐκλαμπροτάτου αφεντὸς μισὲ Μα- 15
 θαίο(υ) Καλλιέργη ποτε ἐκλαμπροτά-
 του αφεντὸς μισὲ Βίτορε εἰς ὅ,τι εἶμαι
 κρατημένη νὰ πλερώνω τῆς ἀφεντιᾶς
 του τοὺς χρόνους τοὺς περασμένους ὡς
 20 $\overline{\delta\lambda\omicron\nu}$ τὸν χρόνο τὸν περασμένον εἰς τζῖ
 $\overline{\alpha\phi\epsilon\delta}$ ἤτοις ὀδια ἐντριτιές πάκτη ἐγ-
 γαρεῖς ἀγώγια ζευγαρικά καὶ εἴ τις
 ἄλλον εἶμαι κρατημένη νὰ πλερώνω
 τῆς ἀφεντιᾶς του ὡσὰν καβαλλάρης μου
 καὶ ἐπατάραμεν ὅ,τι καὶ ἂν εἶχα δο- 25
 σμένα τῆς ἀφεντιᾶς του ὅβερ τὸν γραμ-
 ματικόν του καὶ ἀπόμεινα καθάρια
 χρεωφειλέτιστα ὀδια ρέστος $\overline{\text{υ}\pi\rho}$ $\overline{\text{ιδ}}$ καὶ
 σολδία ις ἤγονν ὑπέρπυρα δεκατέσερα
 καὶ σολδία δεκάξε τὰ ὀποῖα τ[ὴν σή]μ[ε- 30
 ρον] ἤλθα εἰς σύβασι μετὰ σένα τὸ μισὲ
 Τζώρτζη Χορτάτζη [ὡσὰν κομ]μέσος
 (-κομμέσσον) τοῦ εἰρημένου ἐκλαμπρο-
 τάτου αφεντὸς μισὲ [Μαθαίο(υ) Καλ-
 35 λιέ]ργη καὶ προμετάρω νὰ πλερώσω εἰς
 ετοῦτον τὸ μὸδο εἰς πά[γες δύο] [ἀπὸ
 Ὀκτώ]βρι ἕως Ὀκτώβρι νὰ δίδω πᾶσα
 χρόνον $\overline{\text{υ}\pi\rho}$ ζ καὶ σολδία ἡ ἡ[τ]ζοι
 [ὑπέρ]πυρα ἐφτὰ καὶ σολδία ὀκτὼ ἀρ-
 χίζοντας τὸν Ὀκτώβρι πρῶτ[ον ἐρχό- 40
 μεν]ον εἰς τζῖ $\overline{\alpha\phi\epsilon\varsigma}$ ἕως νὰ πλερώσω
 τὸ εἰρημένον χρέος καὶ ἂ δὲν [ἤθελα
 ἀτεντήρει [ν]ὰ ἡμπορῇ νὰ τὰ σκοδάρη
 ἀπὸ ἐμένα καὶ ἀπὸ [τὰ καλὰ μου μὲ

- 45 ἄδεν [ῆθελα ἀτεντήρει ν]α ημπορῖ τῇ/ στράτα τοῦ γασιάλδου ὀμπλιγά- 45
νά τα σκόδαρῖ ἀπὸ ἐμένα καὶ ἀπο [τὰ ροντας ὀλ[ο] μου τὸ πρᾶμ[α] [στάμ-
καλά μου μὲ τῇ] στράτα τοῦ Γά- πελε] μόμπελε κινητὸ καὶ ἀκίνητο καὶ
στάλδο ὀμπλεγ(α)ροντας ὀλ[ο] μου τὸ τὰ ὀζά μ[ου] ὀλα ῆτ[ζοι] [χοντρά ὄσα
πραμ[α] [στάμπελε] μομπελε κληητό καὶ λειανᾶ] καὶ ὀδιὰ βεβαίωσιν ἀληθι-
50 καὶ ἀκνηητο καὶ τα ὀζα μ(ου) ὀλα νῆν ποιῶ τὸ παρὸν ὀμπρ[ὸς τῶν κα- 50
ητ[ζη] χοτρά ὄσα καὶ λειανᾶ] καὶ ὀ τωγε/γραμμένων καὶ παρακαλεμένων
δια βεβαίωσῃν ἀληθηνην πιο τ[ὸ] μαρτύρων μαρτύρες Μαν[όλης - -
παρον ὀμπρ[ος τῶν κατογε]γράμενον καὶ] Τζανῆς Ταμνησῆς
καὶ παράκαλεμενον μαρτ(ύ)ρ(ων) Ἐγὼ παπᾶ [Μανόλης Βαρούχας
55 μαρτ(υ)ρ(ες) Μαν[όλης. ... καὶ] Τζα- νοτάρος ὑπὸ ἐξ[ουσίας βασιλικῆς ὑπέ- 55
ν(ῆς) Ταμνησῆς γραψα [. . .].
- Ἐγὼ παπ[α Μανόλης Βαρούχας
νοτάρος ὑπὸ ἐξ]ουσίας βασιλικ[ῆς]
[ὑ]πέγρα[ψα] . . .

Εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος τοῦ συμβολαίου φέρεται: **Μαρία χήρα Ταμνάδενα.**

3. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ κατ' ὀνομαστικὴν ἐκφορὰ τοῦ μηνός: Φεβρουάριος.

5. **Ριθέμνον.** Σημειωτέος ὁ διὰ τοῦ ι ἐκφερόμενος οὗτος ἀρχαιπρεπέστερός πως τύπος· ἰδὲ καὶ κατωτέρω τὸ 7ον συμβολ. στιχ. 3.

6. **Κυργιάννα** εἶναι τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρεθύμνης καὶ νῦν ὑπάρχον ἀρκετὰ πολυάριθμον χωρίον Κυριάννα (κατὰ τὸ 1920 εἶχε 353 κατοίκους) ἀνήκον εἰς τὸν ἀγροτικὸν δήμον Κυργιάννας εἰς ὃν ἀνήκει καὶ ἡ περιφέρημος Μονὴ τοῦ Ἀρχαδίου (ἰδ. Στατιστ. 1920 Ὑπουργ. Ἐθνικῆς Οἰκονομίας σελ. 262). Ἡ ὀνομασία θὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ Κυρία Ἄννα πιθανῶς παλαιότερου τινὸς ναοῦ ἢ θρησκευτικοῦ κτίσματος. Ἴσως καὶ ἐν τῷ χωρίῳ νὰ ὑπάρχῃ ἐκκλησία τις εἰς τὴν Ἀγίαν Ἄνναν ἀφιερωμένη. Περὶ τοῦ ὀνόματος Κυριάννα, Κυράνα (Κιουράννα) (πρβλ. καὶ χρυσὸς Ἄννα - Χρυσάννα) ἰδ. *Μπούτουρα*, Κύρια ὀνόμ. σελ. 112. καὶ πρβλ. *Σάθα* ἔ. ἀν. σελ. 679.

10. Ὁ Ξανθουδίδης σχετίζει τὸ Ταμίης πρὸς Ἐνετ. *Damia* - *Damian*. Ἐν Ἡρακλείῳ ὑπάρχει οἶκογ. ἐπώνυμον Ντανταμίας.

13. Ὑποχρεοῖ διὰ τῆς πράξεως ταύτης καὶ τοὺς ἀπογόνους «διαδόχους» τῆς εἰς ἀναγνώρισιν τῶν ὄρων τοῦ παρόντος συμβολαίου.

14. Παρὰ Ξανθουδίδη σελ. 237, 262 φέρεται καὶ τύπος *συνμβαστικὸς* = συμβιβαστικῶς.

15. Τὸ χφον ἔχει *Τζοῦ^λ ᾧ καρτούτζη* τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ εἴτε ὡς *Τζούλια* (ὁ Τζούλιας συντετμημένος ἀντὶ Τζουλιᾶνος) εἴτε ὡς *Τζουλιᾶ(νο)*. Ἱταλιστὶ ἀρσενικὸν εἶναι

Giulio, 'Ιούλιος, θηλυκὸν δὲ Giulia (= 'Ιουλία). Τὸ δὲ Καρτουτζης ἢ Καρτουτζῆς θὰ εἶναι τὸ Carducchi.

15. *Καδερνέρις* εἶναι φαίνεται ὁ παρὰ Σομαβέρρ (σελ. 148) «Καδερνιάρης, ὁ λογαριαστής, uno che tiene il libro de'conti, ὁ il libro maestro». *Καδέρνο* δὲ ἦτο libro maestro, πάντως ἐκ τοῦ quaderno (Kretschmer, Lesb. Dial. σελ. 415). Καδέρνο λέγεται σήμερον ἐν Κρήτῃ δωδεκάς φύλλων χάρτου.

16. *ἄφεντός*, περίεργος ἡ γενικὴ αὐτῇ τοῦ *ἄφέντης*. Περί τοῦ *αὐθέντης*, *ἄφθέντης*, *ἄφέντης* τίτλου διδομένου εἰς ὑψηλότερον ἱστάμενα πρόσωπα ἰδ. *Psichari*, Melanges de phil. et de ling. offerts à M. L. Havet, ἐν Παρισίοις 1908 σελ. 387-427.

17. *Μαθέω Καλλιέργη*. Πρόκειται περὶ ἀπομεμακρυσμένων ἀπογόνων τῆς περιφήμου καὶ εὐγενοῦς (ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Φωκάδων ὡς ἰσχυρίζοντο καταγομένης) οἰκογενείας τῶν Καλλιεργῶν ('Ιωάννου, Γεωργίου καὶ 'Αλεξίου) ἀκμασάντων κατὰ τὴν 13ην καὶ τὸ πρῶτον ἡμῶν τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ 'Αλέξιος Καλλιέργης ἦδη τῷ 1283 ἐπανεστῆ κατὰ τῶν 'Ενετῶν (πρβλ. *Ψιλάκη* 'Ιστορ. Κρήτης τόμ. Β'. σελ. 73-92, *Ξανθουδίδου*, 'Ιστορ. Κρητ. σελ. 94, *Gerland* ἔ. ἀν. σελ. 121, *Ξανθουδίδην* ἐν 'Αθηνᾷς τόμ. 14 σελ. 289 καὶ 300, καὶ ἐνταῦθα συμβολ. 16ον σημ. στίχου 8). Ὁ ἐνταῦθα ἀναφερόμενος Ματθαῖος Καλλιέργης ἦτο (πρὸ τοῦ 1575-1577) εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων γαιοκτημόνων τῆς νήσου (πρβλ. *Zinkeisen*, Gesch. des Osm. Reichs τομ. 4 σελ. 628, 669 καὶ 739 καὶ *Gerland*, Nobl. Crét. σελ. 56 ἐνθα καὶ κατάλογος 13 Καλλιεργῶν καὶ *Gerola*, Mon. Ven. III, 358, 359 fig. καὶ 396). πρβλ. καὶ συμβολ. 16 σημ. στίχου 9.

19-21. *νὰ πληρώνω τῆς ἀφεντιᾶς του . . . περασμένων*. Τυπικὴ φράσις δηλοῦσα ὡς φαίνεται, τὴν δι' ὅλον τὸν παρελθόντα χρόνον ὀφειλὴν.

23. *ἐντριτίες*. ἐντριτία κυρίως τὸ ἐν τρίτον τοῦ εἰσοδήματος τοῦ καλλιεργομένου ἀγροῦ εἶτα γενικῶς ἡ δεκάτῃ ἰδὲ τὰ κατ' αὐτὸ διεξοδικῶς παρὰ *Χρ. Παντελίδη* ἐν 'Αθηνᾷς τομ. 34 σελ. 135, πρβλ. καὶ *Ξανθουδίδην* Κρητ. Συμβολ. σελ. 70.

23. *πάκτη*. *Πᾶκτον* καὶ *πᾶκτος* λέξεις Βυζαντιακαὶ (καὶ νῦν *πᾶχτος* ἐν χρήσει)=μίσθωμα, ἐκ τοῦ λατινικοῦ pactum, πρβλ. Sophocles ἐν λέξει.

23-24. *ἀγώγια* κτλ. Ὁ πάροικος ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ πληρῶνῃ εἰς τὸν φεουδάρχην τὴν δεκάτην ὡς μίσθωμα, πρὸς δὲ τούτοις νὰ τοῦ ἐκτελῇ καὶ *ἀγγαρεῖτες*, *ἀγώγια* δηλ. νὰ μεταβαίνει μὲ τὸ ζῶν του εἰς τὴν πόλιν (ἐνταῦθα τὸ Ρέθυμνον) καὶ *ζευγαρικὰ* δηλ. καλλιεργίας μὲ τὸ ζεῦγος τῶν βοῶν του εἰς τὰ ἰδιαίτερα κτήματα τοῦ φεουδάρχου, ἰδ. *Ξανθουδίδην* σελ. 130 σημ. 6. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγγαρειῶν, ἀγωγίων κτλ. φαίνεται ὅτι θὰ ὀρίζετο ἐκάστοτε ἀναλόγως τῆς περιστάσεως.

25. *κρατημένη* = ὑποχρεωμένη. Συνηθέστατος ξενισμὸς ('Ιταλ. tenuto) ἐν τοῖς Κρητικοῖς συμβολαίοις ἰδ. *Gerland*, Archiv σελ. 128, καὶ *Ξανθουδίδην* ἐν 'Αθηνᾷς τομ. 14 σελ. 316, 327, καὶ ἐν Κρητ. Συμβολ. σελ. 19 καὶ 335. Περί τοῦ γραμματικοῦ τύπου ἰδ. *Χατζιδάκι*, Einleitung σελ. 148 καὶ MNE τόμ. 1ῳ σελ. 13, καὶ *Legrand*, Nicolas Sophianos Grammaire σελ. 26. Παρὰ Σάθρ ἔ. ἀν. (σελ. 488) σελ. 667 εὐρίσκεται *κεκρατημένος*.

27. *μπατάρω*, *μπαταίρνω* 'Ενετ. batèr (πρβλ. Boerio σελ. 68 διὰ τὰς διαφόρους σημασίας τῆς λέξεως) κυρίως = κτυπῶ, εἶτα λογαριάζω συμψηφίζω.

28. *ὄβερ* Ἰταλ. *overo, onvero* = ἦ.

29. Εἶχε γράψει *καθάριος*, διέγραψε δὲ ἔπειτα τὴν κατάληξιν *ος* καὶ ἐπέγραψε ἐν *α*.

31. *σολδία*, νομίσματα χαλκᾶ, περὶ τὸ ἐν τριακοστὸν τοῦ ὑπερπύρου ἢ τσεκινιοῦ. Φαίνεται ὅτι τὸ ὑπερπύρον θὰ εἶχε ὑπὲρ τὰ 20 σολδία, διότι ἀναφέρεται καὶ κλάσμα τῶν σολδίων μεῖζον τοῦ εἴκοσι ἀριθμοῦ ἰδ. *συμβ.* 8ον *στ.* 16, 9ον *στ.* 17, 10ον *στίχ.* 16 καὶ 11ον *στίχ.* 31. (πρβλ. Ξανθοῦδιδην *σελ.* 351, καὶ *σελ.* 24 *σημ.* 6). Ἡ λέξις *σολδὶ* σφύζεται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ κατὰ τὴν βάπτισιν διδομένου ἀναμνηστικοῦ σταυροῦ ἢ στρογγυλοῦ μεταλλίου φέροντος συνήθως τὴν γέννησιν ἢ τὴν βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ.

34. Εἶναι βεβαίως ἀπόγονος τῆς περιφήμου οἰκογενείας τῶν *Γεωργίου* καὶ *Θεοδώρου Χορτατζῶν*, ἢ *Χορτακῶν* ὡς ἀρχικῶς ὠνομάζοντο, οἵτινες ἐπανέστησαν τῷ 1271 κατὰ τῶν Ἑνετῶν. ἰδὲ *Ψιλάκη*, Ἰστορ. Κρήτης Β' *σελ.* 61 καὶ *E. Gerland*, *Noblesse Crétoise* *σελ.* 48. Δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ἀσφαλῶς ἂν ὁ ἡμέτερος Γεώργιος Χορτάτζης εἶναι ὁ αὐτὸς μετὸν ποιητὴν τῆς Ἑρωφίλης. Ὁ Ξανθοῦδιδης θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα πιθανὸν ἀφοῦ, λέγει, εἶναι βέβαιον ὅτι ἐποίησε τὴν Ἑρωφίλην τῷ 1600. Ἀναφέρεται καὶ Μελέτιος (Μιχαήλ) *Χορτάκιος* Ἐπίσκοπος Φιλαδελφείας.

35. *Κομμέσος* = ἐπίτροπος. Ἑνετ. *comesso, commesso*, ἄλλως *mandatario*, πρβλ. *κομεσαρίους* παρὰ Σάθᾳ ἔ. ἄν. *σελ.* 654.

37. = καὶ ὑπόσχομαι νὰ τὰ πληρώσω κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον *μόδος* Ἰταλ. *modo*, *τρόπος*, ὁρος, συμφωνία. ἰδ. *Boerio* *σελ.* 420. Λέξις καὶ σήμερον ἀκόμη εὐχρηστος ἐν Κρήτῃ, «ὄξω ἀπὸ τὸ *μόδο*» = πέρα τοῦ πρέποντος, κτλ.

38. *πάγες*, *πάγα* (Ἑνετ. *paga*), *πληθ.* *πάγες* = *πληρωμή*, *δόσις*, ἰδ. *Boerio* *σελ.* 461., εἶναι ἐφθαρμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν πληρωμῶν, ὁ ὁποῖος ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπομένων θὰ ἦτο β' = δύο.

40. Τί σημαίνει τοῦτο τὸ «νὰ δίδω πᾶσα χρόνον ὑπερπυρα ζ καὶ σολδία η» ἐνθ' ἐντὸς ἔτους μόνον θὰ ἐπλήρωνε τὸ διὰ δύο δόσεων ἀποσβευνόμενον χρέος τῆς δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω.

45. *ἀτεντέρω* ἢ *ἀτεντίρω* Ἑνετ. *atender* (Ἰταλ. *attendere*) *tender* (*Boerio* *σελ.* 49 καὶ 742) = ἀκούω, πείθομαι. «Καὶ ἃ δὲν ἤθελα ἀτεντίρι», τὸ παρὰ Ξανθοῦδιδῃ *σελ.* 56 καὶ 58 «δὲν ἀτεντήροντας».

46. *σκο(ν)δέρνω* Ἑνετ. *Scoder, Scuoder* (*Boerio* *σελ.* 629 καὶ 637) = Εἰσπράττω, λαμβάνω. Καὶ νῦν ἐν Κρήτῃ ἀκούεται *σκουδέρνω*, *ξεσκουδέρνω* κυρίως ἐπὶ τοῦ διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ λαμβάνοντος τὸ ὀφειλόμενον εἰς αὐτόν, ἰδὲ καὶ Ξανθοῦδ. *σελ.* 57.

47. *τὰ καλὰ μου* = τὰ ὑπάρχοντά μου, ἡ περιουσία μου. Καὶ νῦν εὐχρηστον ἐν Κρήτῃ.

48. *μετ' τῇ στρατᾷ τοῦ Γαστάλδου*. Εἶναι τὸ ἐν ἄλλοις Κρητικαῖς συμβολαῖσι λεγόμενον *πὲρ βία γαστάλτα* ἢ *γαστάλτου* (*per via gastaldo*) ἰδ. Ξανθοῦδιδην *σελ.* 143, 192 καὶ 352. πρβλ. καὶ *καστάλδος* - *γαστάλδος* παρὰ *Migne* Ἑλλ. Πατρολογ. 110, 1316: «*Καστάλδος, guastaldus, castri praefectus* Γεωργ. Ἀμαρτωλ. Χρονικ. σύντομ. 614» (*σελ.* 897 *Migne*): «Ὡσαύτως καὶ οἱ τὰ ἐσπέρια οἰκοῦντες Σκύθαι ὅ τε χάγανος καὶ οἱ ἐπέκεινα ρήγες καὶ καστάλδοι δῶρα τῷ βασιλεῖ στείλαντες εἰρήνην ἠτήσαντο» (ἰδὲ καὶ *Sophocles* ἐν λ. *καστάλδος*). Γαστάλδοι, Ἑνετ. *gastaldi* (*Boerio* *σελ.* 301), ἐννοοῦνται οἱ καλούμενοι «*gastaldi ducali*» δικαστικὴ ἀρχὴ δι' ἧς εἰσέπραττον τὰς καθυστερουμένας ὀφειλάς. Πρβλ. καὶ Ἀ. Ἀνδρεάδου, Περὶ τῆς οἰκονομ. διοικ. τῆς Ἑπταν. ἐπὶ Βενετοκρατίας (ἐν Ἀθήναις 1914) τόμ. 1 *σελ.* 245,

48. *ὀμπλεγάρω, ὀμπλιγάρω*, Ένετ. obligar (obligare) = ὑποχρεῶ, ὑποθηκεύω.

49. *στάμπιλε μόμπιλε (στάμπιλε μόμπιλε) κινήτο καὶ ἀκίνητο*, (συνήθως κατὰ πληθ. *κινήτᾱ καὶ ἀκίνητᾱ*), στερεότυπος φράσις ἐν τοῖς συμβολαίοις κατ' ἀντίθετον ἐννοίας ἐκφῶρᾱν εἰς τὰς δύο γλώσσας. πρβλ. *κινούμενα καὶ ἀκίνητα* παρὰ Σάθα ἔ. ἀν. σελ. 664.

51. *χοντρά* ζῶα ἐννοοῦνται οἱ βόες, ἵπποι, ἡμίονοι (οἱ ὄνοι λέγονται μᾶλλον *λειανὰ*), *λειανὰ* δὲ τὰ μικρὰ ἦτοι τὰ πρόβατα, αἱ αἰγες, οἱ χοῖροι κτλ. Κοινοτάτη ἡ ὀνομασία αὕτη καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ. ἰδὲ καὶ Ξανθοῦδ. σελ. 35.

55. Τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου μάρτυρος εἶναι ἐν τῇ μεμβράνῃ ἐφθαρμένον, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συμβολαιογράφου Μανόλη Βαρούχα· τὸ τελευταῖον δύναται ἀσφαλῶς νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος κτλ. τῶν ἐπομένων συμβολαίων· τὸ χάσμα μεταξὺ τοῦ *Μαν* καὶ *Τζαν*(ῆς) εἶναι $3\frac{1}{2}$ ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου.

59. Μετὰ τὸ *ὑπέγραψα* φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε ἀκόμη μία λέξις (ἴσως: *παρακληθεῖς*).

Συμβόλαιον 7^{ον}

(Συμβόλαιον 3^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῃ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Παππᾶ Μανόλης Βαρούχας.

Ἐκ τοῦ χωρίου Κυριάνας. 5 Φεβρουαρίου 1565. — Μεμβράνα $20 \times 17\frac{1}{2}$ ἑκατοστομέτρων.

Καλλιγραφικόν. Ἀποτετριμμένον εἰς τὰ κάτω τῆς μεμβράνης ἄλλ' οὐχὶ εἰς μέρος ὅπου ὑπάρχουν γράμματα ἐκτὸς τοῦ μέρους ὅπου εὐρίσκεται τὸ ὄνομα τοῦ συμβολαιογράφου Βαρούχα. Ἡ μελάνη εἰσέτι ζωηρά.

Περίληψις: Ὁ Μανόλης Σταματ. Χοράτζης ἐκ τοῦ χωρίου Κυριάνας ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Ματθαίου Ἀποστόλου καὶ Γεωργίου Ἀποστόλου ὅτι χρεωστεῖ καὶ θὰ πληρῶσῃ εἰς τὸν Ματθαῖον Καλλιέργην τετρακόσια ὑπέρυπρα καὶ δεκαεπτὰ σολδία καὶ ἐνεχυριάζει εἰς αὐτὸν τὴν κινήτην καὶ ἀκίνητον περιουσίαν του.

Ἐν ονόματι τοῦ αἰωνίου Θεοῦ ἀμήν ἐτι ἀπὸ τῆς θή(ας) Χ(ριστο)ῦ γε(ννή)σεος ἀφ'ξε Φευροῦάρϊοῦ ἐ Ἰν(δικτιῶνος) ἡ ἐν τῇ νησο Κρι-
τῆς εἰς το δεστρετον του Ριθ(ε)μνου εἰς τὸ χορ(ί)ο Κηριανα ευρῖσχό-
μενος ἐγο ὁ νοταρος ὀμπρος τον κατογ(ε)γράμενον καὶ παράκαλε-
5 μενον μαρτ(υ)ρ(ων) φανερον καμνὸ καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ Μανόλης Χορ-
τάτζης του ποτε Σταματι ἀπὸ το ηρ(η)μενον χορ(ί)ο με τοῦς διαδό-
χοῦς μου το πος ηδα λόγαρῆασμον σῖμβηβαστηκος με το μισε Τζού-
λ(ι)α(νο) Καρτουτζη ὅσαν καδερνηερης τοῦ εκλαμπρότατ(ου) αφεντος
μισε Μαθ(ε)ῶ Καληεργ(η) ποτε εκλαμπρότατ(ου) αφεντος μισε Βη-

- 10 τορ(ε) ης οτῖ ημεκρατημενος νὰ πλεροσῶ τῆς ἀφεντιᾶς του τοὺν χρο-
 νοὺς τοὺς περασμενοὺς ἐὼς ὅλον τον χρονον τον περασμενον ητζη
 ἀφξδ ητης ὁ δῖα εντριτίαις πακτη ἐγγαρη(ες) αγωγ(ι)α ζευγαρι̃κα καὶ
 ητῆς αλον ημε κρατιμενος νὰ πλερονὸ τῆς ἀφεντι(ᾶς) του οσαν καθα-
 λαρης μου οβερ του γραμματικον τοῦ καὶ ἀπόμηνά καθαρι̃ος χρεόφε-
 15 λετης ὁ δῖα ρεστος υπ(ε)ρ(πυρα) ὕ τετρακοσα καὶ σολδι(α) δεκαυτα
 τα ὅπια την σ(η)μερον ηλθα εἰς σεβασ(ι) μετα σενὰ τὸ μισε Τζόρτζη
 Χορτάτζη ὅσαν κομεσος του ηρ(η)μενοῦ εκλαμπρότατ(ου) αφεντος
 μισε Μαθέω Λαλέρρη καὶ πρόμεταρὸ νὰ πλερόσῳ εἰς ἐτοῦτο το
 μοδο εἰσε πάγες ἀπὸ Ὀκτόβρι ἐὼς Οκτόβρι νὰ διδὸ πᾶσα χρόνον
 20 ἀπὸ τὴν σ(ή)μερον καὶ ὅμπρος αρχ(ί)ζοντας τον Ὀκτοβρι πρότον
 ερχόμενον ἀφξε ὑπρ ἡ ηγου ηκοσι εος νὰ πλεροσο τὸ ηριμένον
 χρεος καὶ αδεν ηθελε ατεντ(ί)ρι νὰ ημπορ(ῇ) νὰ τα σκόδαρι ἀπὸ
 μενα καὶ ἀπὸ τα καλα μου με τι στρατ(α)τα του γασταλδὸ ὀμπλεγά-
 ροντας ὅλό μου το πράμα σταμπελ(ε) μομπελ(ε) κινητον καὶ ἀκηνη-
 25 τον καὶ τα ὄζα μου ητζη χοτρα ὅσα καὶ ληἀνὰ καὶ ὁ δια βεβαίωσιν
 ἀλήθη(νῆ) πῖδ το παρον ὀμπρὸς τον κατογεγράμενον καὶ παράκαλε-
 μενον μαρτύρ[ων]. μαρτυρες Μαθεος Ἀπόστολ(ος) καὶ Γεόργιος
 Ἀπόστολος.

Εγὼ παπᾶ Μανολ(ης) Βαρουχ(ας) νοταρος ηπὸ ἐξούσιας βασιλικης
 παράκληθ(εις) ηπεγραψε (sic!)

ὁπισθεν φέρεται: **Μανολη Χορτάζη ποτὲ Μανολη* ποτὲ στα/σταματη**

3. Γράφει καθαρά *Ριθέμνον* μὲ ι, καθὼς καὶ κατωτέρω 7 *συμβιβαστικῶς* μὲ μ.
 7. Τὸ χειρόγραφον ἔχει *Τζουλ·α* περὶ οὗ ἰδὲ ἀνωτέρω τὸ προηγούμενον συμβόλαιον στ. 15.
 10. ἀντὶ τοὺς ἔχει καθαρά *τοὺν* πολλοὺς· ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰ ἄρθρα δύναται τις εἰς τὰ
 παρόντα συμβόλαια τοῦ Βαρούχα νὰ ἐκλαμβάνῃ κατ' ἀρέσκειαν τὸ ν ἀντὶ τοῦ υ.
 13. ὑπεράνω τοῦ *του* τῆς λέξεως ἀφεντιᾶς του ἔχει γράψῃ τὸ *ὡσὰν καβαλλάρις μου*.
 14. Λεῖπει ἐδῶ εἰς τὸ συμβόλαιον μετὰ τὸ *καβαλλάρις μου* τό: «καὶ ἐπατάραμεν ὅ,τι καὶ
 ἂν εἶχα δοσμένα τῆς ἀφεντιᾶς του» ὅθεν κτλ. ἐξ ἀβλεψίας τοῦ γράφοντος παραλειφθέν.
 18. Οὕτως ἔχει κακογραφῆσαι τὸ ὄνομα ἀντί: Καλλέρρη.

* Μόλις διακρίνεται, ἀπηλείφθη καὶ σχεδὸν ἐσθέσθη ὡς ἐσφαλμένον· τοῦ *Σταμάτη* ἢ πρώτης
 συλλαβῆς ἐπαναλαμβάνεται δῖς.

19. *εἰςεπάγες*, δὲν γνωρίζω ἂν πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ εἰς ε πάγες=εἰς πέντε πληρωμάς. Ὁ συμβολαιογράφος ἔχει τὴν συνήθειαν πάντοτε μετὰ τὴν πρόθεσιν *εἰς* νὰ προσθέτῃ καὶ ἓν *ε* (=εἰσὲ) τὸ ὁποῖον πολλακίς φαίνεται ὅτι ἀνήκει καὶ εἰς τὴν ἐπομένην λέξιν. πρβλ. στ. 16 ἔνθα φέρεται ἐν τῷ *χφω*: εἰς $\begin{smallmatrix} \sigma & \sigma \\ \epsilon & \beta \\ & \alpha \end{smallmatrix}$ 18: εἰς ἐτοῦτο τὸ μῶδο. πρβλ. καὶ *Jannaris*, Greek Grammar § 208, 536.

21. ὑπεράνω τοῦ *ἐρχόμενον*, ἔχει γράψῃ τὸ ἔτος $\overline{\alpha\phi\chi\epsilon}$. μετὰ δὲ τὸ *κ* (=20) ὑπάρχει μικρὰ κάθετος γραμμὴ πρὸς χωρισμὸν καὶ ἰδιαιτέραν δήλωσιν τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τοῦ γράμματος.

27. Δὲν εἶναι σαφὲς ἂν τὸ ἐπώνυμον τῶν (ἀδελφῶν πάντως) μαρτύρων εἶναι Ἀποστόλη ἢ Ἀπόστολος ἢ Ἀποστόλου. Ὁ τόνος εὐρίσκεται εἰς τὸ *πό*, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμποδίζει νὰ εἶναι καὶ Ἀποστόλη.

Συμβόλαιον 8^{ον}

(Συμβόλαιον 2^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ Συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Παππᾶ Μανόλης Βαρούχας.

Ἐκ τοῦ χωρίου *Κυριάννας. 5 Φεβρουαρίου 1565*. — Μεμβράνη 20 × 14 ἑκατοστομέτρων, καλλιγραφικόν, καλῶς διατηρηθέν. Ἡ μελάνη ζωηρὰ εἰσέτι.

Περίληψις: Ἡ Ἀννίτσα χήρα τοῦ Νικολάου Μπαρπαρρήγου ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Γεωργίου Ἀνυφαντοπούλου καὶ Ἑμμανουὴλ Πιζᾶ ὅτι χρεωστεῖ καὶ θὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Ματθαῖον Καλλιέργην τριάκοντα πέντε ὑπέρπυρα καὶ εἴκοσι ἑξ σολδία, παρέχει δὲ εἰς αὐτὸν τὴν συνήθη εἰς τὰ συμβόλαια ταῦτα ἀσφάλειαν.

Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰω(νίου) Θ(εο)ύ ἀμήν ἐτὶ ἀπὸ τῆς θή(ας) Χ(ριστο)ύ γε(ννή)σεως $\overline{\alpha\phi\chi\epsilon}$ φευρου(αρίου) ε Ἰν(δικτιῶνος) ἡ εν τι νησο Κρη-
τῆς εἰς το δεστρέτον του Ρεθ(εμνου) εἰς το χορίον Κηριανᾶ ἐυρησκό-
μενος εγω ω νοτ(α)ρ(ος) ὁμπρὸς τον κατογέγράμενον καὶ παρακαλε-
5 μενον μαρτι(υ)ρ(ων) φανερων καμνό καὶ ὁμολ(ο)γώ ἐγὼ Ἀνήτζά χήρ(α)
τοῦ ποτέ Νηκόλα Μπαρμπαρίγο κατῆκούμε(νη) εἷς τὸ ηρ(η)μενον
χοριο μὲ τούς διὰδόχους μου το πος ἡδα λογαρη(ασ)μο σῖμβηβα-
στηκὸς με τὸ μισε Τζουλια(νο;) Καρτουτζῆ ὅσα καδερνηέρῃς τοῦ
εκλάμπροτα(ου) ἀφεντος μισε Μαθεῶ Καληεργη ποτέ εκλαμπρότα-
10 του ἀφεντος μισε Βήτορε ης ὅτι ημε κρατημε(νη) να πλερονό τῆς
ἀφεντιᾶς τοῦ τοὺς χρόνους τοὺς περασμενοὺς ὅς ὄλον τον χρόνῶν
τον περασμενον ητζη $\overline{\alpha\phi\chi\delta}$ ητῆς ὁδιά εντρίτηῆς πάκτη ἐγγάρης
ἀγογ(ι)α ζευγαρηκά καὶ ητῆς ἁλόν ημε κρατ(η)μενη να πλερονὸ τῆς

- αφεντιᾱς του ὅσα καθαλαρχῆς μου καὶ ἐπαταραμεν οἱ κ' ἀνηχα
- 15 δοςμενὰ τῆς ἀφεντιᾱς τοῦ ὄβερ καὶ τὸ γράματικον τοῦ καὶ ἀπόμηνά
καθαρι^{ος} χρεῶφλητήσα ὅδια ρεστος υπρ $\overline{\lambda\epsilon}$ καὶ σολδια $\overline{\kappa\varsigma}$
ἡγὸν ἠπερπῖρα τρῖαντα πεντε καὶ σολδια ηκοσ(ι)ῆξε τα ὅπια τὴν
σ(η)μερον ἦλθα εἰς σέβασι μετα σενά τὸ μισὲ Τζόρτζη Χορτατζή
ὅσα κόμεσος τοῦ ἀνό ηρ(η)μενου ἐκλαμπρότατ(ου) ἀφεντος μισέ
- 20 Μαθ(ε)ῶ Καλήεργ(η) καὶ προμεταρό νά τα πλεροσό εἰς ἐτοῦτο τὸ
μοδό εἰς ἐ πάγ(ε)ς $\overline{\epsilon}$ ἀπο Ὀκτόβρῃ εὐς Ὀκτοβρῃ νά διδὸ πασ(α)
χρό(νο) υπ(η)ρ(πυρα) $\overline{\xi}$ ηγού(ν) ευτά καὶ σολδια πεντε ημησ(η)
αρχηζοντας τὸ Νόκτόβρι πρότον ερχόμενον. ητζη αφξε εὐς νά πλε-
ροσο το ηρ(η)μενον χρεος καὶ ἀδ[ε] ηθελ(ε) ατεντίρι νά ἡμπορ(ι)
25 νά τα σκόδαρη ἀπὸ ἐμενά καὶ ἀπὸ τὰ καλα μου με τί στρατ(α) τοῦ
γασταλδὸ ὁμπλεγ(α)ροντας ὅλό μου τὸ πρᾶμα σταμπελε μομπελε
κινητὰ καὶ ἀκηνητα καὶ τα οἷα μου η τζη χοτρά ὅσα λ(ι)ἀνά καὶ
οδιαβεβαίος(ι) ἀληθη(νη) πιὸ τὸ παρον ὁμπρος τον κατογεγράμενον
καὶ παράκαλεμενον μαρτυρ(ων) καὶ τὰ ἐξῆς· μαρτυρ(ε)ς Γεόργης
- 30 Ανηφαντόπουλος καὶ Μανόλης Πιζᾱς.
Ἐγὼ Παπᾱ Μανόλης Βάρουχας νοταρος ηπὸ ἐξουσίας βασ(ι)ληκῆς
παρακληθεῖς ἠπεγραψα

ὁπισθεν φέρει: Ἀνήτζα χήρα (τοῦ) ποτε Νηκόλα

3. Ἐνταῦθα φέρεται Ρεθέμνου, με ε.

5. Ἀννίτσα. Φαίνεται ὅτι εἰς τὸ χωρίον Κυριάννα θὰ ᾔτο συχὸν τὸ ὄνομα Ἀννα. Περὶ τοῦ Ἀννίτσα ἰδ. Μπούτουρα, Κύρ. Ὄνομ. σελ. 58.

6. Ἐνετικὸν οἰκογενειακὸν ἐπίθετον (*Barbarigo*) συχνότατον καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ξανθουδίδου ἐκδοθέντα ἔγγραφα τοῦ Ἀρετίου πρβλ. σελ. 36, 44, 95 κτλ.

15. *δοςμένα*. Εἰς τὸ ἐπόμενον συμβόλαιον στ. 14 φέρεται ὁ ἄνευ τοῦ σ τύπος *δομένα*.

16. Εἶχε γράφει *καθάριος* ἀκολουθῶν τὸν κοινὸν τύπον τῶν συμβολαίων, ἀλλ' ἐπειδὴ πρόκειται περὶ γυναικὸς ἔγραψε ἐν α ὑπεράνω τῆς καταλήξεως ος.

17. γράφει: ἡπερπυρα.

21. *εἰς ἐπάγες ε* Ἐδῶ ἀναφέρει μετὰ τὸ «πάγες» σαφῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν πληρωμῶν, ἰδ. στ. 19 τοῦ προηγουμένου συμβολαίου καὶ τὴν σημ.

23. γράφει καθαρά: τὸ *νοκτώβρι*

27. παραλείπει τὴν πρόθεσιν καὶ (καὶ λειανὰ) τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ προηγούμενον συμβόλαιον.

30. Ἀνυφαντόπουλος. Εἶναι συχνοτάτῃ ἢ κατάληξις - *πουλ(λ)ος* κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ-
τους ἐν Κρήτῃ. Πρὸς περὶ αὐτῆς *Καλιτσουνάκι*, Grammatik der neugr. Volkssprache, ἐν Βερο-
λίνῳ 1928 σελ. 162 σημ. 4. καὶ ἰδὲ καὶ Συμβολ. 16ον σημείωσιν στίχον 5.

30. Πιζᾶς ἢ Πηζᾶς, δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ἀκριβῶς. *Μανόλης Πιζᾶς ἀρμαδόρος* ἀναφέρεται
ὡς ὀφειλέτης καὶ εἰς τὸ συμβόλαιον 13ον, στίχ. 5.

Συμβόλαιον 9^{ον}

(Συμβόλαιον 1^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Παππᾶ Μανόλης Βαρούχας.

Ἐκ τοῦ χωρίου *Κυριάννας. 7 Φεβρουαρίου 1565*.—Μεμβράνα $20\frac{1}{2} \times 13$ ἑκατοστομέτρων.
Καλλιγραφικόν. Ἡ μελάνη εἰσέτι ζωηρά.

Περίληψις: Ὁ Γεώργιος Νικολάου Νέγρος ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Γεωργίου Σιλι-
γάρδου καὶ Τζανῆ Ταμψαῖνα ὅτι χρεωστεῖ καὶ θὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Ματθαῖον Καλλιέρ-
γην ὑπόλοιπον διακόσια τριάκοντα ὀκτὼ ὑπέρπυρα καὶ εἴκοσι τρία σολδία καὶ παρέχει
τὴν συνήθη ἐγγύησιν τῆς ὑποθηκεύσεως τῆς κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας του.

Ἐν ὀνόμα(τι) τοῦ αἰω(νίου) Θ(εο)ῦ ἐτη ἀπὸ τῆς θη(ας) τοῦ Χ(ριστο)ῦ
γε(νν)ήσεως αφξε φευρουᾶρῖου ζ Ἰν(δικτιῶνος) η εν τι νησο Κρητῆς
εἰς τὸ δεστρετ(ον) του Ριθ(εμνου) εἰς τὸ χορῖον Κηριάνα ευρισκόμε-
νος ἐγὼ ὁ νοταρ(ος) ὁμπρὸς τον κατογεγραμενον καὶ παρακαλεμενων
5 μαρτύρ(ων) φανερ(όν) καμνω καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ Γεόργιος Νέγρῳς
ποτε του Κόκολ(η) ἀποῦ ηρ(η)μενων χορ(ι)ο με τους διαδόχους μου
τὸ πος ηδα λ(ο)γαρι(ασ)μὸ σιβάστηκος με το μισε Τζουλ(ι)α(νο)
Καρτούτζη ὅσαν καδερνηέρῃς τοῦ εκλαμπρότατ(ου) ἀφεντος μισὲ
Μαθεὼ Καληέργ(η) ποτὲ ἐκλαμπροτάτ(ου) αφεντος μισε Βήτορε ης
10 ὅτι ημε κρατῖμενος νὰ πλερόνῃ τῆς ἀφεντι(ας) τοῦ τοὺς χρόνους
τους περασμενοὺς ἕως ὅλον τον χρόνῳν τον περασμενων ητζη
αφξδ ητῆς ὁ διὰ εντριητες πάκτη ἐγγαρήες αγ(ω)γῆὰ ζευγ(α)ρῖκα
καὶ ητῆς ἄλον ημε κρατῖμενος νὰ πλερονὸ τῆς ἀφεντι(ας) τοῦ ὅσαν
καβαλαρῆς μου καὶ εμπαταράμεν. ὅτι και αν ηχὰ δῶ(σ)μενὰ τῆς
15 ἀφεντηας τοῦ ὄβερ τον γράματικων τοῦ καὶ ἀπόμνηνα καθαριος

χρεοφελ(ε)τῆς ὁ δῖα ρεστος υπερπῖρὰ διακόσια τριαντὰ ὀκτὸ καὶ
 σολδία ηκοσὶ τρία τὰ ὅπια τὴν σημερῶν ἦλθα εἰσε σῖθασ(ι) με τὸ
 μισὲ Τζορτζη Χορτατζη ὡσαν κομεσῶς τοῦ ηρ[ημένου] εκλαμπρό-
 τατ(ου) αφεντος μισε Μαθεῶ Καληεργ(η) καὶ προμεταρ(ω) νὰ
 20 πλέροσο εἰς στούτ(ο) τὸ μοδὼ ονταν ηθελ(ε) θέλ(ει) η ἀφεντιᾶ τοῦ
 νὰ πλερόθη τὸ ηρῖμενῶν χρεος ομπλεγ(α)ρωντας ὅλο μου το
 πρα(μα) σταμπελε μόμπελε κινητὰ καὶ ακινητα καὶ τὰ ὅζα μου
 ᾶ δεν ηθελ(α) ατεντ(ι)ρι νὰ μπορ(ῃ) νὰ τὰ [σκ]οδαρι ἀπὸ μενὰ καὶ
 ἀπὸ τα καλα μου με τῖ στρατ(α) τοῦ γασταλδῶ καὶ ο δια βεβαιωση
 25 ἀληθ(ας) επιησὰ το παρον ὁμπρὸς τον κατογ(ε)γράμενῶν καὶ
 παράκαλεμενον μαρτυρ(ων) μαρτυρ(ες) Γεοργ(ης) Σιληγαρδῶς καὶ
 ΜαστροΤζα(νης) Ταμησιν(α)ς
 ἐγὼ Παπα Μανόλ(ης) Βαρούχ(ας) νοταρ(ος) ηπο βασ(ι)λῆκῆς εξου-
 σιας παράκληθης (ὕ)πεγραψ(α).

ὀπισθεν φέρεται ἡ σημείωσις: Γεωργ(ης) νὲγρ'ο[ς] ποτε Νηκόλα

5. Παρὰ Ξανθουδίδῃ σελ. 60 καὶ 116 ἀναφέρεται ἐπὶ ὄνυμον (συμβολαιογράφου) Νέγρη.
6. *Κοκόλης* = Νικόλαος, ἰδ. Μπούτουρα, Κύρ. ὄνομ. σελ. 79. (πρβλ. καὶ Χατζιδάκιν, Ἑπετ. Παν. τόμ. 11 σελ. 13)
6. *εἰρμένον*, κατωτέρω στίχ. 21 φέρεται πλήρες *εἰρημένον*.
10. Καὶ ἐνταῦθα καὶ κατωτέρω ἐν στίχῳ 13 εἶχε γράψῃ *πλερώσω*, διέγραψε δὲ ἔπειτα τὸ - *σω* καὶ ἔγραψε - *νο*.
16. Ἐπὶ τῶν τεσσάρων πρώτων φωνηέντων τῆς λέξεως *διακόσια* ἔχει θέσει στιγμάς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας λέξεις ὅλων τῶν δημοσιευομένων ἐνταῦθα συμβολαίων ἄνευ ὥρισμένου τινὸς λόγου ἢ κανόνος. Συχνὰ τίθενται στιγμαὶ καὶ εἰς τὸ τέλος συνήθως βραχυγραφουμένων λέξεων. Πιθανώτατα εἶναι τοῦτο ἐπίδρασις τῆς ξένης—τῆς Ἰταλικῆς—γραφῆς. Περὶ τῶν τοιούτων ἰδέ τινα παρὰ Gardthausen, Gr. Pal. τομ. Β' (1913) σελ. 409.
22. Αἱ λέξεις *στάμπελε* - *ὀζά μου* εἶναι παρεμβεβλημένοι εἰς τὸ μέσον δύο γραμμῶν καὶ ἄνωθεν τοῦ *τὸ προᾶ(μα)*.
25. Ἀντὶ τοῦ συνήθους καὶ τυπικοῦ *ἀληθινὴν* ἔχει *ἀληθείας*.
26. *Σιλιγάρδος*, οἰκογενειακὸν ἐπὶ ὄνυμον (συχνὸν καὶ ἐν τοῖς συμβολαίοις παρὰ Ξανθουδίδῃ σελ. 66, 68, 97, 252, 255) σφρζόμενον καὶ νῦν.

27. *Τζανῆς*, Ἐν. Ζανε (Ἰωάννης) ἰδ. Ξανθουδίδην σελ. 120, καὶ πρβλ. Μπούτουραν, Κύρια Ὀνόμ. σελ. 119 καὶ Χατζιδάκιν, Ἐπετηρίδος Παν. τόμ. 11 σελ. 13.

27. Ἐκ τοῦ 14ου συμβολαίου στίχ. 26 ἐξάγεται ὅτι ὠνομάζετο Ταμησίνας (= Νταμησίνας) τ. ἔ. da Messina πρβλ. (N)ταμήλης = da Milo κτλ.

Συμβόλαιον 10^{ον}

(Συμβόλαιον 4^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Παπᾶ Μανόλης Βαρούχας.

Ἐκ τοῦ χωρίου Καβούσι. 8 Φεβρουαρίου 1565. — Μεμβράνα 14 ἑκατοστομέτρων μήκους $\times 14 \frac{1}{2}$ πλάτους. Ἐφθαρμένον διὰ τριῶν ὀπῶν, ὧν ἡ μεγαλυτέρα (ἐν σχήματι ὑποδήματος) ἐντὸς τοῦ κειμένου. Ἀμελέστερόν πως γεγραμμένον. Ἡ μελάνη εἰσέτι ζωηρά.

Περίληψις: Ὁ Μαστρομιχάλης Φουκῆς ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Γεωργίου Τζηκαφάτου καὶ Γεωργίου Ἀνυφαντοπούλου ὅτι χρεωστεῖ εἰς τὸν Ματθαῖον Καλλιέργην τεσσαράκοντα ἕξ ὑπέρπυρα καὶ εἴκοσι ἕν σολδία. Παρέχει δὲ τὴν συνήθη ἐγγύησιν.

Ἐν ὀνόματ(ι) τοῦ αἰω(νίου) Θ(εο)ῦ α' μην ἐτὶ ἀπὸ τῆς Χ(ριστο)ῦ γε(νή)-
σεος ἀφ'ἑ φευροάριον ἡ (Ἰ)ν(δικτιῶνος) ἡ ἐν τῇ νησο Κρίτι εἰς το
δεστρετ(ον) του Ριθ(ε)μονὸν εἴς τὸ χ(ω)ρ(ιον) Κάβουσ(ι) ἐυρῖσκόμε-
νος ἐγὼ ὁ νοτ(α)ρ(ος) ομπρος τον κατογραμενον καὶ παρακαλαμενον
5 (sic) μαρτ(υ)ρ(ων) φανερ(ὸν) καμνὸ καὶ ὁμολογο ἐγὼ ὁ Μαστρομη
χαλ(ης) Φουκης ποτὲ Κόστιά ἀποῦ το ηρ(η)μενον χ(ω)ρ(ιο) με τοὺς
διαδ[όχους] μὸν το προς ηδα λογαριασμό μὲ το μισερ Τζουλιά(νο)
Καρτούτζη οσα καρδε(νι)έρης τοῦ ε[κλαμπ]ρότατου ἀφεντός μισερ
Μαθεῶ Καληεργ(η) ποτὲ εκλαμπροτάτ(ου) ἀφεντός μισε Βήττορε
10 εἰς ὅτ[ι] εἶμαι κρατ[ή]μενος να πλερονό τῆς ἀφεντι(ᾶς) τοῦ τοὺς χρό-
νοὺς τοῦς περασμεν[ους] ἕως ὅλον] τον χρονον τον περασμένον ητζη
ἀφ'ἑδ [ῆτης ὁ διὰ] εντριτιες πάκτη [ἐγγαρη]ς αγωγή ζευγαρικα
και ητη αλον ημε κρατημενος [νὰ πλερώνω τῆς ἀφεντιᾶς του ὦ]σαν
καβαλαρῆς μὸν καὶ εμπαταραμεν ὅτι καὶ ἄ[ν εἴ]χα δωσμενα τῆς ἀφεν-
15 [τίας το]υ ὅβερ τον γραμματικον τοῦ καὶ ἀπόμνηνα καθ[ά]ριος χρεῶφε-
λέτης ὁ δια ρεστο[ς] ὑπ[έ]ρ(πυ)ρα σαραντά ἐξῆ καὶ σολδία ηκοσι ἐνᾶ τὰ
ὅπηα την σημερον ηλθα εἴς σεβασ[ι] μετασενὰ τὸ μισὲ Τζόρτζη Χορ-

τατζή ὅσα κόμεσῶς τοῦ ηρ[η]μενου ἐκλάμπρότατ(ου) ἀφεντος μισέ
 Μαθέω Καλεργ[η] καὶ πρόμεταρό να τα πλεροσό εἷς ἐτοῦτο το μοδο·
 20 εἷς πάγες τρῆς ἀπὸ Ὀκτοβρήο ἐὼς Ὀκτοβρήο αρχ(ι)ζοντας τον Ὀκτό-
 βρήν προτον ερχόμενον ητζη αφξε ἐὼς να πλεροθ(ῶ) το ηρ[η]μενον
 χρεος καὶ ἀδὲν ηθελ[α] ατεντ[ι]ρ(ει) να ημπορ[η] να τὰ σκόδαρι ἀπὸ
 μενά καὶ απο τα καλα μού με τη στρατ[α] του γασταλδὸ ὀμπλεγ[α]-
 ρωντας ὀλό μου τὸ ππραμα σταμπελ(ε) μομπελ(ε) κη(νη)τα καὶ ἀκη-
 25 (νη)τα. καὶ τὰ ὄζα μου χοτρα καὶ ληάνά καὶ ο διὰ βεβαίος[ι] αληθ[ι]νην
 πῖῶ τὸ παρ(ον) ὀμπρὸς τον κατογ[ε]γράμενων καὶ παράκαλεμενῶν
 μαρτυρ(ων) μαρτυρο Γεοργ[ης] Τζηκαφατος μαρτυρ[ο] Γερογ[ης]
 Ανηφαντοπούλ[ος]
 Ἐγὼ παπα Μανόλης Βαρούχ[ας] νοτ(α)ρ(ος) ηπὸ ἐξ[ουσίας] βασ(ι)-
 30 ληκῆς παράκληθ(εῖς) ηπεγράψα.

ὁπισθεν φέρει: μαῖστρο[ο]μυχάλης Φουκ[ῆς]

3. Τὸ μόνον συμβόλαιον τῆς συλλογῆς ἀπὸ τὸ μικρὸν χωρίον Καβούσι. Ἐν Κρήτῃ ὑπάρχουσι τρία χωρία μὲ τὸ ὄνομα Καβούσι, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ἱεραιέτρας, Ρεθύμνης καὶ Κισσάμου. Ἐνταῦθα ἐννοεῖται βεβαίως τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρεθύμνης καὶ ἐν τῷ ἀγροτικῷ δήμῳ Χαρκίων, τὸ ὁποῖον ἀριθμεῖ (κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920 σελ. 263) 86 κατοίκους. (ιδεὶ καὶ Ν. Σταυράκη, Στατιστ. Κρήτ. Πίνακ. σελ. 32). Ὁ Συμβολαιογράφος λοιπὸν Βαρούχας τῆς Κυριάννας εἶχε καὶ ἐκεῖ συμβολαιογραφικὴν δικαιοδοσίαν.

5. *Μαστρομυχάλης*. Τὸ μαστρο - Ἑνετ. *mistro*, *mastro* τίθεται πρὸ τῶν ὀνομάτων τεχνιτῶν κτλ. (ἐκτιμητῶν ιδεὶ Ξανθοῦδιδην σελ. 339) ιδ. Boerio σελ. 381 καὶ 418.

12. Μετὰ τὸ *πάκτη* ἔχει τὸ χφον χάσμα μεθ' ὃ ἐν ζ, πάντως = [ἐγγαρεῖς]. Μετὰ ταῦτα παραδόξως φέρεται ἡ συλλαβὴ *γα* ὑπεράνω δὲ αὐτῆς πάλιν ἐν γ, μεθ' ὃ ἔπεται τὸ *ἀγώγ(ι)α*.

13. Τὸ χάσμα εἶναι ἕξ περίπου ἑκατοστομέτρων.

16. Γράφει ἀμέσως τὰς ἀριθμητικὰς λέξεις χωρὶς νὰ προηγηθῶσι τὰ ἀριθμητικὰ γράμματα.

20. Γράφει: Ὀκτώβριο ἀρχίζοντας τὸν Ὀκτώβριν.

27. Γράφει: μαρτυρο (= μαρτυρῶ) δι' ἑκάτερον τῶν μαρτύρων.

27. *Τζηκαφᾶτος* ἀναγινώσκεται καθαρὰ εἰς τὸ χειρόγραφον. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ: Γεωργίτζη(ς) Καφᾶτος.

Συμβόλαιον 11^{ον}(Συμβόλαιον 12^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Ἰωάννης Λαρδέας.

Ἐκ τοῦ χωρίου Κυριάννας. 5 Φεβρουαρίου 1565. — Μεμβράνα 19 $\frac{1}{2}$ — 14 $\frac{1}{4}$ ἑκατοστομέτρων. Μικρά τις φθορά εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ κάτω καὶ πρὸς τὰ ἀριστερά. Μελάνη εἰσέτι ζωηρά.

Περίληψις (ἐκτενεστέρα): Ὁ Μιχάλης Πηζᾶς Πατερόπουλος υἱὸς τοῦ Ἑμμανουήλ, κάτοικος Κυριάννας ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Νικολάου Πηζᾶ καὶ Μιχαὴλ Νέγρη ὅτι ἔκαμε λογαριασμὸν συμβιβαστικὸν (=συμφωνητικὸν) μὲ τὸν Τζουλιᾶνον Καρτούτζην λογιστὴν τοῦ Ματθαίου Καλλέργη καὶ χρεωστεῖ εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον εἴκοσι ὀκτὼ ὑπέρπυρα καὶ εἴκοσι ὀκτὼ σολδία, τὰ ὅποια ὑπόσχεται νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν ἐπίτροπον τοῦ Ματθαίου Καλλέργη Γεώργιον Χορτάτζην εἰς τέσσαρας δόσεις ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἀπὸ Ὀκτωβρίου 1565 μέχρι Ὀκτωβρίου 1566 καὶ παρέχει τὴν ἀναγκαίαν ἀσφάλειαν ἐνεχυριάζων τὴν κινήτην καὶ ἀκίνητον περιουσίαν του.

Ὁρθογραφικὴ μεταγραφή

<p>Ἐν ὀνοματι τοῦ αἰω(νίου) Θε(ο)ῦ ἀμὴν ἔτη ἀπο τῆς θή(ας) Χ(ριστο)ῦ γενήσεδς ἀφξῆ Φευρουάριου στάς 5 Ἰνδι(κτιῶνος) ἡ ἐν νήσ(φ) Κρίτι ἐν 5 δέστρέτ(φ) Ριθ(έμνου) εἰς τὸ χωρίον Κιριάνα ἐβρισκόμε(νος) ἐγὼ ὁ νοτά- ριος ὁμπρος τὸν κατογεγραμ(ένων) μαρτύρ(ων) φανερόν κάμνω καὶ ὁμο- λογῶ ἐγὼ Μιχάλ(ης) Πηζ(ας) Πατερό- 10 πουλ(ος) τοῦ ποτέ Μανόλ(η) κατηκου- μ(ενος) εἰς τὸ λεγόμε(νο) χωρ(ίο) μὲ τοὺς διαδόχους μου το πὸς ἡδα λο- γαρησμοὶ συμβιβασηκὸς με το μισέ Τζουληά(νο) Κάρτούτζη ὁσὰ καδέρ- 15 νέρις του ἐκλαμπρότατ(ου) ἀφέντὸς μισέ Μαθέω Καλλέργη τοῦ ποτέ ἐκλαμ- πρότατ(ου) μισέ Βητορ(ε) ἡς ὅτη ἡμε κρατημένος νὰ πλερό(νο) τῆς ἀφεν-</p>	<p>Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰωνίου Θεοῦ ἀμὴν. Ἔτει ἀπὸ τῆς θείας Χριστοῦ γεννή- σεως ἀφξε Φεβρουαρίου στάς 5 Ἰνδι- κτιῶνος ἡ ἐ[ν] νήσφ Κρήτη ἐν δε- στρέτφ Ριθ[έμνου] εἰς τὸ χωρίον 5 Κυριάννα εὑρισκόμενος ἐγὼ ὁ νοτά- ρος ὁμπρὸς τῶν κατογεγραμμένων μαρτύρων φανερόν κάμνω καὶ ὁμο- λογῶ ἐγὼ Μιχάλης Πηζᾶς Πατερό- 10 πουλος τοῦ ποτέ Μανόλη κατοικού- μενος εἰς τὸ λεγόμενον χωρίον μὲ τοὺς διαδόχους μου τὸ πῶς ὁδιὰ λογαρια- σμὸν συμβιβαστικῶς μὲ τὸ μισέ Τζου- λιᾶνο Καρτούτζη ὡσὰν καδερινιέρις τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἀφεντὸς μισέ Μα- 15 θέο(ν) Καλλέργη τοῦ ποτέ ἐκλαμπροτά- του μισέ Βίτορε εἰς (τὸ) ὅτι εἶμαι κρα- τημένος νὰ πλερώνω τῆς ἀφεντιᾶς του</p>
---	---

τη(ᾱς) του τούς χρόνους τούς περά-
 20 σμένους ἐδὸς ὅλον τὸν χρό(νον) τὸ
 περάσαμε(νο) ἡτζη $\overline{\alpha\phi\epsilon\delta}$ ἡτης ὁ διὰ
 ἐντριτῆαῖς πάκτη ἐγκαρίαῖς ρεγάγες
 ἄγωγήα ζεῦγαρικ(ᾶ) καὶ ἡτης ἄλο
 ἡμε κρατημένος νὰ πλερό(νο) τῆς
 25 ἀφέντη(ας) του, ὅσα καθαλαρις μου
 καὶ ἐπαταραμε ὅτη καὶ ἂν ἦχα δό-
 σμενα τῆς ἀφέντη(ας) του ὁβερ τον
 γραματηκόν του καὶ ἀπόμη(να) καθά-
 ριός χρεοφῖλέτ(ης) ὁ διὰ ρέστος $\overline{\pi\rho}$
 30 $\overline{\kappa\eta}$ καὶ σολδία $\overline{\kappa\eta}$ ἡγου(ν) ἡκοσῖ
 ὀκτώ καὶ σολδία ἡκοσι ὀκτὼ τὰ ὀπῆα
 τὴν σήμερ(ον) ὕλθα ἡ σε σηβασι μὲ
 τα σε(να) τὸ μισε Τζώρτζη Χόρτάτζη
 ὁσὴν κομέσος του ἄνωθε ἐκλαμπρο-
 35 τ(ατου) μισὲ Μαθεῶ Καλέργη(η) καὶ
 προμετάρ(ω) νὰ τα πλερόσ(ω) εἰς πά-
 γες τέσερις ἀπὸ Ὀκτώηρι ἐδὸς Ὀκτώ-
 ηρι πασα χρ(νο) $\overline{\pi\rho}$ ἔυτα καὶ σολδια
 ζ ἀρχίζοντας τον Ὀκτώβρι μῆνα τὸν
 40 πρότ(ον) ερχ(ομενον) ἡτζη αφξε ἐδὸς
 ναποπλερόσι τὸ λεγόμε(νο) χρέος καὶ
 [ᾱ]δεν ηθελ(α) ἀντεντέρ(ι) νὰ ἡμπορ(ι)
 νὰ τα σκοδάρι ἀπο ἐμένα καὶ ἀπο τὰ
 καλά μου μετηστράτ(α) τοῦ Γαστάλδῳ
 45 ὀμπλεγάροντ(ας) ὅλο μου τὸ πράμα
 [στα]μπελε(ε) μόμπ(ε)λ(ε) κινητ(όν) καὶ
 ἀκίνητον καὶ ὅλα μου τὰ ὄζα ἡτζη λη-
 ανὰ ὅσα καὶ χοντρά καὶ διὰ βεβέδσην
 ἀληθι(νὴ) πῖῶ το παρὼ ὀμπρός τὸν

τούς χρόνους τούς περασμένους ἕως
 ὅλον τὸν χρόνον τὸν περασμένον εἰς τὰ 20
 αφξδ ἡτοις ὁδιὰ ἐντριτίες ρεγάγες ἀγώ-
 για ζευγαρικὰ καὶ εἴ τις ἄλλο εἶμαι
 κρατημένος νὰ πλερώνω τῆς ἀφεν-
 τιᾶς του ὡσὰ καβαλλάρις μου καὶ
 ἐπατάραμε ὅ,τι καὶ ἂν εἶχα δοσμένο 25
 τῆς ἀφεντιᾶς του ὁβερ τὸν γραμματι-
 κόν του καὶ ἀπόμεινα καθάριος χρεω-
 φειλέτης ὁδιὰ ρέστος $\overline{\pi\rho}$ $\overline{\kappa\eta}$ καὶ
 σολδία $\overline{\kappa\eta}$ ἡγουν εἴκοσι ὀκτὼ καὶ σολ-
 30 δία εἴκοσι ὀκτὼ τὰ ὅποια τὴν σήμερον
 ἡλθα εἰς σὲ σύβασι μὲ τὰ σένα τὸ
 μισὲ Τζώρτζη Χορτάτζη ὡσὰ κομ-
 μέσος τοῦ ἄνωθε ἐκλαμπροτάτου μισὲ
 Μαθέω Καλλέργη καὶ προμετάρω
 νὰ τὰ πλερώσω εἰς πάγες τέσερις 35
 ἀπὸ Ὀκτώβρι ἕως Ὀκτώβρι πᾶσα χρό-
 νον $\overline{\pi\rho}$ ἐφτὰ καὶ σολδία ζ' ἀρχίζοντας
 τὸν Ὀκτώβρι μῆνα τὸν προῶτον ἐρχόμε-
 νον εἰς τζῖαφξε ἕως νὰ ποπλερώσῃ(=ω)
 τὸ λεγόμενον χρέος καὶ [ᾱ] δὲν ἡθελα 40
 ἀντεντέρει νὰ ἡμπορῇ νὰ τα σκοδάρη
 ἀπὸ ἐμένα καὶ ἀπὸ τὰ καλά μου μὲ τῇ
 στράτα τοῦ Γαστάλδο(ν) ὀμπλεγάρον-
 τας ὅλο μου τὸ πράμα [στά]μπελε μόμ-
 45 πελε κινητὸν καὶ ἀκίνητον καὶ ὅλα μου
 τὰ ὄζα ἔτσι(;) λειανὰ ὅσα καὶ χοντρά
 καὶ διὰ βεβαίωσιν ἀληθινὴν ποιῶ
 τὸ παρὼ(ν) ὀμπρός τὸν (κατω)κατω-
 γεγραμμένων καὶ παρακαλεμένων μαρ-

- 50 κατοκατογεγραμ(ένον) καὶ παρόκα- *τύρων καὶ τὰ ἱξῆς.* 50
 λεμε(νων) μαρτύρων καὶ τὰ ἱξῆς. *Μάρτυρες Νικόλας Πιζᾶς καὶ Μιχά-*
Μάρτυρες Νικόλας Πιζᾶς καὶ Μιχά-
λης Νέγρης. Ἐγὼ Ἰωάννης Λαρδέας
νοτάριος ὑπὸ βασιλικῆς ἐξουσίας
παρακληθεὶς ὑπέγραψα.
- 55 σή(ας) παρακληθ(εις) ὑπέγραψα.

ὅπισθεν φέρεται: **Μιχάλη(ς) Πιζα Πατερόπουλ(ος)**

Τὰ συμβόλαια τοῦ Λαρδέα εἶναι πάντα ἐπὶ ἀρίστης μεμβράνης καὶ μετὰ πολλῆς τέχνης γεγραμμένα. Συμβολαιογράφος Λαρδέας εἶναι καθ' ὅσον γνωρίζω μέχρι τοῦδε ἄγνωστος.

9. Σπανία εἶναι ἡ μνεία δύο τοῦ αὐτοῦ προσώπου ἐπιθέτων ὡς ἐνταῦθα (Πιζᾶς Πατερόπουλος). Ἴσως ἐνταῦθα νὰ προσετέθῃ τὸ δεύτερον ἐπίθετον διὰ τὴν ὁμωνυμίαν τοῦ πρώτου οἰκογενειακοῦ ἐπιθέτου πρὸς τὸν μάρτυρα Νικόλαον Πιζᾶν. πρβλ. περὶ τούτου σημ. εἰς συμβόλαιον 13ον στίχ. 5.

11. *λεγόμενον* συνήθως εὐρίσκεται ἡ ἐκφορὰ αὕτη κατὰ παρακείμενον *εἰρημένον*.

22. ρεγάγιες εἶναι μικραὶ δωρεαὶ ἢ τέλη διὰ ἐγκριθεῖσάν τινα παραχώρησιν (Boerio σ. 562: «*Regalia* Termine usato sotto il Governo Veneto, e vale Aggravio pubblico, cioè Quel che si paga al Principe per godere d' una data concessione»).

50. Ἔχει δις τὸ κάτω (κατωκατογεγραμμένων) ἔξ ἀδελφείας.

51. «*Καὶ τὰ ἑξῆς*» εἶναι φράσις ὡς φαίνεται, οὐδεμίαν σημασίαν ἔχουσα ἀλλὰ ἀπλῶς μόνον τυπικῶς οὕτω λεγομένη. Εὑρεται καὶ εἰς τὰ συμβόλαια παρὰ Ξανθουδίδῃ σελ. 45, 60, 72 καὶ ἀλλαχοῦ.

52. Ἐνταῦθα ἀναφέρει μάρτυρα ἄλλον Πιζᾶν (ιδ. ἀνωτέρω σημ. εἰς στίχ. 9).

53. *Νέγρης*, ὡς οἰκογεν. ἐπίθετον συμβολαιογράφου τινὸς ἀναφέρεται καὶ παρὰ Ξανθουδίδῃ σελ. 60, 116, 117.

Συμβόλαιον 12^{ον}

(Συμβόλαιον 11^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Ἰωάννης Λαρδέας.

Ἐκ τοῦ χωρίου *Κυριάννας. 6 Φεβρουαρίου 1565*. — Μεμβράνα 26 × 15 ἑκατοστομέτρων σχήματος ἀκανονίστου, ἀλλ' ἀκεραία. Μελένη ζωηρὰ πῶς ἀκόμη.

Περίληψις: Ὁ Ἀλέξης Πιζᾶς (Πιζᾶς) ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Γεωργίου Σιλιγάρδου καὶ Ματθαίου Ἀποστόλῃ ὅτι χρεωστεῖ εἰς τὸν Ματθαῖον Καλλέργην τεσσαράκοντα ὀκτὼ ὑπέρπυρα καὶ ὀκτὼ σολδία, τὰ ὅποια ὑπόσχεται νὰ πληρώσῃ καὶ παρέχει τὴν ἀναγκαίαν ἀσφάλειαν.

Ἐν ονόμ(α)τι τοῦ αἰω(νίου) Θε(ο)ῦ ἀμήν. Ἐτη ἀπο τῆς θή(ας) Χ(ρι-
 στο)ῦ γεννησεος ἀφῆξε Φεύρούαριου στὰς ς Ἰν(δικτιῶνος) η ἐνησ(ω)

- Κρίτ(η) ἐν δέστρετ(φ) Ριθ(έμνου) εἰς ς τὸ χορ(ίον) Κιριάνα ἐβρισκό
 μ(ενος) ἐγὼ ὁ νοτάρι(ος) ομπρός τόν κατογεγραμ(ένων) μαρτύρ(ων)
 5 φανερ(ὸν) κάμνο καὶ ὁμολογὸ ἐγὼ Ἀλέξης Πηζᾶς τοῦ ποτέ Μα-
 νόλη κατοικουμ(ενος) εἰς τὸ λεγώμ(ενον) χορ(ιον) με τοὺς διαδόχους
 μου το πὸς ἡδα λογαρασ(μὸν) σήμβηβαστικ(ὸς) με τὸ μισέ
 Τζουληά[νο] Κάρτουτζη ὁσὰ καδέρνερῖς του ἐκλαμπροτάτ(ου)
 ἀφεντὸς μισέ Μαθέῶ Καλέργ(η) του ποτέ ἐκλαμπροτάτ(ου) μισέ
 10 Βητορε ἡσότη ἡμε κρατημεν(ος) να πλερο(νο) τῆς ἀφεντη(ᾶς) του τοὺς
 χρόνους τους περάσμένους ἐὸς ὅλον τον χρό(νον) τον περάσμε(νον)
 ἡτζη αφξδ ἡτης ὁ διὰ ἐν τριτήαῖς πάκτη ἐνκαρίαις ρεγαγες ἀγωγήά
 ζεύγαρικα καὶ ἡτης ἄλο ἡμε κρατημε(νος) να πλερό(νο) τῆς ἀφεντη(ας)
 του ὅσαν καθαλάρις μ(ου) καὶ ἐπαντάραμε ὅτη καὶ ἂν ἡχα δοσμέ(να)
 15 σ(;)τῆς ἀφέντη(ᾶς) τοῦ ὀβερ το γραματηκόν του καὶ ἀπόμῖνα καθά-
 ριὸς χρεόφηλετ(ης) ὁ δι[α] ρέστος πρ μη καὶ σολδία κ ἡγου πρ
 σαραντα ὀκτώ καὶ σολδ(ία) ὀκτώ τα ὀπήα την σήμερο ἴλθα ἡσε
 σήβασῖ μετα σένα το μισε Τζόρτζη Χόρτατζη ὁσὰ κομέσος του ἄνο
 ἡριμ[ένου] ἐκλαμπροτάτ(ου) ἀφεντὸς μισέ Μαθέῶ Καλέργη καὶ
 20 προμεταρ(ω) να τα πλερό(σω) εἰς ετούτο το μόδ(ο) εἰς πάγες τέσε-
 ρ[εῖς] πάσα χρόν(ον) πρ ιβ καὶ σολδία β ἀπο Ὀκτωηρι ἐὸς Ὀκτώβρι
 ἀρχηζόντας προτ(η) πάγα τον Οκτωυβρι μιν(α) τὸν πρότ(ον) ἐρχ(ό-
 μενον) ἡτζη αφξε ἐὸς ναποπλερόσ(ο) το λεγωμ(ενον) χρεὸς καὶ
 ἀδενήθελα ἀντεντέρι να ἡμπορ(ι) να τα σκοδάρι ἀπο ἐμένα καὶ ἀπο
 25 τὰ [κα]λά μου μὲ τῇ στράτ(α) του Γαστάλδῶ ὀμπλεγάροντας ὅλο μου
 το πρμα στᾶμπελ(ε) μόμπελ(ε) κινητὸν καὶ ἀκίνητον καὶ ὅλα μού τα
 ὄξα ἡτζη ληανά ὁσὰ καὶ χόντρά καὶ ὁ διὰ βεβέωσην ἀληθήνη πῖῶ
 τὸ παρ(ὸν) ὀμπρός τον κάτογεγραμ(ένων) καὶ παρακαλεμέ(νων)
 μαρτύρ(ων) καὶ ταῖξῆς.
- 30 Μάρτυρες Γέωργ(ης) Σηληγάρδος καὶ Μαθέὸς Ἀποστώλης Ἐγὼ
 Ἰωάννης Λάρδε(ας) νοτάριος ὑπο βασηληκ(ῆς) ἐξούση(ας) παρὰ-
 κληθ(εις) ὑπέγραψα.

Ὅπισθεν φέρεται: Ἀλέξη Πηζᾶς ποτέ Μανόλη » » (=Πηζᾶ).

6. με τοὺς διαδόχους μου, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ φανερόν κάμνω.

7. λογαρασμὸν = λογαριασμόν.

8. Μεταξὺ τοῦ ρ καὶ τ τοῦ ὀνόματος Καρτούτζη ὑπάρχει μία μικρὰ γραμμή, ἡ ὁποία δύναται νὰ ἐξηγηθῇ οὐχὶ τόσο ἐκ γραφικῆς ἀπροσεξίας τοῦ γράφοντος ὅσον ἐκ τῆς ἐπιθυμίας του νὰ διπλασιάσῃ τὸ τ εἰς ἔνδειξιν τῆς προφορᾶς τοῦ Ἰταλικοῦ d. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλα συμβόλαια.

15. Ἐξ ἀβλεψίας ἐπαναλαμβάνει δις τὴν συλλαβὴν ρι τοῦ καθάριος.

24. Γράφεται εὐκρινῶς: ἤθελα.

30. Σιλιγάρδος, εἶναι ὁ αὐτὸς μάρτυς ὁ ἐν τῷ συμβολ. 9 στίχ. 26. Ὁ Ξανθουδίδης λέγει ὅτι σφύζεται τοιοῦτον οἰκογενειακὸν ἐπίθετον καὶ σήμερον ἐν Νεαπόλει Μεραμπέλλου καὶ εἰς Βυζάρι Ἀμαρίου. Σουλιάρδος ἀναφέρεται ὡς ὄνομα βιβλιογράφου (ιδεῖ ἔκδ. Πausanίου ὑπὸ Spiro, Προλογ. σελ. XII.).

Συμβόλαιον 13^{ον}

(Συμβόλαιον 15^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Ἰωάννης Λαρδέας.

Ἐκ τοῦ χωρίου Κυριάννας. 6 Φεβρουαρίου 1565.—Μεμβρᾶνα 19 $\frac{1}{2}$ × 15 ἑκατοστομέτρων. Διαπτυχθὲν εἰς τρία ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Εἰς τὴν πρώτην πτύξιν δύο ὀπαί. Μελάνη ἀρκετὰ ἀκόμη ζωηρά. Ἀμελέστερός πως ὁ τρόπος τῆς γραφῆς του.

Περίληψις: Ὁ Μανόλης Πιζᾶς Ἀρμαδόρος ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Μανόλη Φασταφύλη καὶ Γεωργίου Ἀνυφαντοπούλου ὅτι χρεωστεῖ καὶ θὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Ματθαῖον Καλλέργη ἐκατὸν ἐνενήκοντα ἐννέα ὑπέρπυρα καὶ ὀκτὼ σολδία, καὶ ἐνεχυριάζει πρὸς τοῦτο εἰς αὐτὸν τὴν κινήτην καὶ ἀκίνητον περιουσίαν του.

Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰω(νίου) Θ(εο)ῦ ἀμὴν ετη ἀπο τῆς θή(ας) Χ(ρι-
στο)ῦ γενήσεδς ἀφξε Φευρούαρίου ς Ἰν(δικτιωνος) η ἐνήσ(φ) Κριτι
ἐν δέστρετ(φ) Ριθ(εμνου) εἰς τὸν χορ(ιον) Κῆριανα ἐβρισκομ(ενος)
ἐγὼ ὁ νοταριος ὁμπρός τον κατογεγραμ(ένον) καὶ παρακαλεμε(νον)
5 μαρτύρ(ων) φανερόν κάμνω καὶ ὁμολογῶ Μανόλης Πηζᾶς Ἀρμα-
δόρος κατηκουμ(ενος) εἰς ἄνο ἡριμ(ενον) χορ(ιον) με τοὺς διάδό-
χους μου το πός ἡδα λογαρασμον σηβαστηκ(ος) με το μισε Τζουλη-
αν(ο) Κάρτουτζη ὅσα καδέρνέρις τοῦ ἐκλαμπρότατ(ου) ἀφεντὸς μισε
Μαθεῶ Καλέργ(η) του ποτε ἐκλαμπρότατ(ου) μισε Βητόρῳ ἡσοτι
10 ἡμε κρατημενος να πλερο(νο) τῆς ἀφέντη(ας) του τοὺς χρόνους τοὺς

- περαςμένονς ἕως ὅλον τον χρό(νον) τον περαςμε(νον) ἦτζη αφξδ
 ἦτης ὁ διά ἐντριτήαις πάκτη ἐγκρίαις ρεγάγες ἀγωγή ζευγαρικά
 καὶ ἦτης ἄλον ημε κρατημένος να πλερο(νο) τῆς ἀφέντη(ας) του
 ὁσὰ καβαλάρις καὶ ἐπατάρα ὀτη καὶ ἀνήχα δοςμε(νο) τῆς ἀφέντη(ας)
 15 του ὀβέρ το γραματηκον του καὶ ἀπόμῖνα καθαρης χρὀοφιλέτ(η)ς
 ὁ διά ρέστως πρ ρςθ καὶ σολδία η ἦγου ἐκατόενενηντα ἐνέα καὶ
 σολδία ὀκτὼ τα ὀπή(α) τὴν σήμερ(ον) ὕλθα ἦσε σήβασι μετα σένα
 το μισε Τζόρτζη Χόρτάτζη ὁσὰ κομέσος του ἀνο ἦριμ(ένου) ἐκλαμ-
 πρότατου μισέ Μαθέω Καλέργ[η] καὶ προμεταρο νὰ τὰ πλερόσο εἰς
 20 τούτο το μόδο εἰς πάγες πάσα χρ(ο)νο) πρ ιε ἦγουν δεκάπεντε ἀ[πο
 Ὀ]κτωηρι ἕως Ὀκτωηρι ἀρχήζοντάς πρότι πάγ(α) τον Οκτωηρι
 μίνα τον πρότ(ο)ν ερχ(όμενον) ἦτζη αφξε ἐός να ποπλερόσώ το
 λεγώμ(ενο) μου χρὀος καὶ ἀ δὲν ἦθε(λα) ἀτηντέρι να ἦμπορι να τα
 σκοδάρ(ι) ἀπο ἐμένα καὶ ἀπο τα καλά μου μὲ τι στράτα τοῦ γαστάλδω
 25 ὀπλεγάροντας ὀ[λο] μου τὸ πράμ(α) στάμπελ(ε) μόμπε(λε) κινήτον
 καὶ ἀκίνητ(ο) καὶ ὅλα μου τα ὀζὰ ἦτζη ληάνά ὁσὰ καὶ χοντρά καὶ
 διὰ βεδέωσιν αληθήνή πῖω το παρὸν ὀμπρὸς τον κατόγεγραμ(ενων)
 καὶ παράκαλεμε(νων) μαρτυρων καὶ τὰ ἐξῆς. μάρτυρες Μανόλης
 Φασταφίλης καὶ Γεώργ[ης] Ἀνηφάντόπουλ(ος).
 30 Ἐγὼ Ἰῶ(άννης) Λαρδέας νοτάριος ὑπὸ βασηληκης ἐξοῦσ(ιάς) παρα-
 κληθ(εῖς) ὑπέγραψα.

Ὁπισθεν φέρεται: **Μανόλη Πηζὰ ἀρμαδόρος.**

3. Ἴσως ἀγνωστέον μᾶλλον Ρι(θύμνης) διότι ὑπεράνω τοῦ θ ἔχει τὰς δύο στιγμὰς τὰς δηλούσας πολλάκις τὸν φθόγγον ι ἢ ἐπ' αὐτοῦ ὑπαρχούσας.

5. Ἀρμαδόρος εἶναι ὁ πλοίαρχος πολεμικοῦ πλοίου ἐπιφορτισμένου πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὴν καταδίωξιν τῶν πειρατῶν (Boerio σελ. 43 *armadōr* ο *armator*, armatore, Capitano di nave armata dal Governo ο autorizzata da esso per corseggiare e far prede sopra nemici dello Stato). Καὶ εἰς τὸ προηγούμενον συμβόλαιον ὑπάρχει Ἄλέξης Πιζᾶς τοῦ ποτε Μανόλη ἀλλὰ φαίνεται ὅτι θὰ εἶναι οὗτος ἄλλου Ἑμμανουὴλ Πιζᾶ, ὅπως πείθεται τις ἐκ τῆς χρονολογικῆς ἐξετάσεως τοῦ συμβολαίου. Ἐπίσης εἰς τὸ συμβολ. 11ον στίχ. 9 ἔχομεν *Μιχαὴλ Πιζᾶν Πατερό-πouλον* καὶ εἰς τὸ 14ον στ. 5 *Γεώργιον Πιζᾶν τῆς Βαρδοπούλας*. Ἡ οἰκογένεια Πιζᾶ θὰ ἦτο μεγάλη καὶ πολυσχιδῆς θὰ εἶχε δὲ πολλὰς σχέσεις πρὸς τὸν Ματθαῖον Καλλέργην. Διὰ τοῦτο δὲ πρὸς διάκρισιν προσετίθεντο ἐκάστοτε καὶ ἄλλα μετὰ τὸ Πιζᾶς ἐπίθετα. Παρόμοια παραδείγματα ἔχομεν πολλὰ, εἰς ἔγγραφα παραδ. χαρ. (ιδὲ *Gerland*, Nobl. crét. σελ. 142) τοῦ Λουκᾶ

Μικέλη προεδιδότου τῶν Χανίων (ἔτους 1572) φέρονται Ἰωάννης καὶ Κωνσταντῖνος Βαρούχας Μακριμάλλης, Ἰωάννης Βαρούχας Ξερίτης, Ἀλέξανδρος Βαρούχας Ξενογύτης (*Xenoghitis*, Ξενοκοίτης(·).)

6. Ἐδῶ φέρεται ἡ βραχυγραφία τοῦ *αν* καθαρωτέρα ὑπεράνω τοῦ *η*. Εἶναι λοιπὸν πιθανώτατον ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ὀνόματος *Τζουλιάνου*.

7. Πρὸ τοῦ πρώτου τ τοῦ *Καρτούτζη* ὑπάρχει σημειὸν τι πιθανῶς πρὸς δήλωσιν διπλοῦ ττ διὰ τὴν παράστασιν τοῦ φθόγγου d. Καρτούτζη ἰδ. ἀνωτ. συμβολ. 12 σημ. στίχου 8.

9. Ἀντὶ *Βίτορε* ἔχει τὸ *χφον Βίτορω*.

12. Φέρεται *ἐγκρίαις* ἀντὶ *ἐγγαρεῖς*.

14. Λέγει τὸν *α'* τύπον (οὐχὶ ὡς συνήθως : ἐπατάραμε).

18. Εἶχε γράψει *Χορτζάτζη* διέγραψε δ' ἔπειτα τὸ πρῶτον *τζ*.

29. *Φασταφύλης* εἶναι ὄνομα ἐκ τοῦ *φά(ε) σταφύλι* σχηματισθὲν ὅπως καὶ σήμερον ἀκούονται ὀνόματα ἐκ τοιούτων σχηματισμῶν, Ἀνεράνης (ἐν Ἡρακλείῳ) κτλ. Φασαλεύρης ὑπάρχει ἐν τῇ Βυζαντιακῇ Ἑλληνισμῷ.

Συμβόλαιον 14^{ον}

(Συμβόλαιον 16^{ον} τῆς ἐν Βερολίῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος : Ἰωάννης Λαρδέας.

Ἐκ τοῦ χωρίου Κιριάννας. 6 Φεβρουαρίου 1565.—Μεμβρᾶν 17^{1/2} × 14 ἑκατοστομέτρων. Μελάνη ζωηρά. Γράμματα καθαρά. Ὡραῖον συμβόλαιον.

Περίληψις : Ἡ Ἑλένη θυγάτηρ τοῦ Ἐμμανουὴλ Φασταφύλη ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Νικολάου Ἀποστόλη καὶ Μαστροτζανῆ Ταμησίνα ὅτι χρεωστεῖ καὶ θὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Ματθαῖον Καλλέργην διακόσια δέκα ὀκτὼ ὑπέρπτυρα καὶ δέκα τρία σολδία. Παρέχει δὲ τὰς συνήθεις ἐγγυήσεις.

Ἐν ονοματι τοῦ αἰωνίου Θεοῦ ἀμὴν ἔτη ἀπο τῆς θή(ας) Χ(ριστο)ῦ γενήσεος ἀφ'ἑ φέυρουάρϊου στὰς ς Ἰν(δικτιῶνος) η ἐνησι κριτὶ ἐν δεστρέτ(ω) Ριθήμνει εἰς τὸ χορ(ιον) Κῖριάνα εβριζκόμενος ἐγὼ ὁ νοτάρως ὀμπρὸς τον κατογεγράμε(νων) μαρτυρ(ων) φανερόν
5 καμνο καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ἡ Ελένη θηγατέρα τοῦ ποτὲ Μανόλη Φασταφίλη κατηκουμ(έννη) εἰς τω λεγόμενον χοριῶ με τοὺς διὰδόχους μου το πὸς ἦδα λογαρασμὸ σῖθηβαστηκ(ὸς) με το μῖσε Τζουληανο Κάρτιουτζη ὅσα καδερνέρις του ἐκλάμπροτατ(ου) ἀφεντος μισὲ Μαθεῶ Καλέργ(η) του ποτὲ ἐκλαμπρότάτ(ου) μισὲ Βητόρο ἡσοτι

- 10 ἡμε κρατημένη να πλερό(νο) τῆς ἀφεντηᾶς του τοὺς χρόνους τους περασμένους ἕως ὅλο τον χρό(νο) τον περάσμενον ἡτζί αφξδ ἡτης ὁ διὰ ἐντριτήᾱις πάκτη ἐγκαριᾱίς ρεγάγες ἀγώγῃα ζεῦγαρικὰ καὶ ἡτῆς ἄλον ημε κρατημέ(νη) να πλερονο της ἀφέντη(ᾶς) του ὁσὰ κάβαλάρις μου καὶ ἀπατάραμε ὅτη καὶ ἂν ἡχα δόςμένα της ἀφέν-
- 15 τη(ᾶς) του ὁδερ το γραματηκόν του καὶ ἀπόμῖνα κάθάρια χρεοφιλέτησα ὁ διὰ ρέστος πρ διακόσηά δέκοκτὼ καὶ σολδία δέκα τρία τα ὀπήα τὴν σημερον ὕλθα ἡσε σήβασι μετα σένα το μισε Τζόρτζη Χόρτάτζη· ὁσὰ κομέσος του ἀνοθε εκλάμπρότατ(ου) Μαθεῶ Καλέργη καὶ προμεταρο να τα δόσῳ ὄνταν ἡθελε θέλ(ει)ν η ἀφέντήα του του
- 20 ἀνο ἡριμέ(νου) ἐκλαμπρότάτ(ου) ἀφέντὸς μισε Μαθεῶ Καλέργη(η) καὶ ἂ δὲν ἡθελα ἀτέντερι να ἡμπορ(ῇ) να τα σκοδάρι ἀπὸ ἐμε(να) καὶ ἀπὸ τα καλά μου με τη στράτα του γαστάλδο ὀμπλεγάροντας ὅλο μου τὸ πράμα στάμπελε μόμπελ(ε) κινητὸν καὶ ἀκίνητον καὶ ὅλα μου τα ὀζὰ ἡτζίς ληάνὰ ὁσὰ καὶ χοντρὰ καὶ ὁ διὰ βεβέδσην
- 25 αληθῆνη πῖῳ τὸ παρον ὀμπρὸς τον κατογεγραμ[ένων] μαρτυρ(ων)· καὶ τὰ ἱξῆς· μάρτυρες Κοκόλης Ἀποσιώλη καὶ Μαῖστρ(ο)τζανης Ταμῖσήνας.

Ἐγὼ Ἰῶ Λάρδε(ας) νοτάριος ὑπο βασηληκ(ῆς) ἱξουσῆ(ας) παρακληθ(εῖς) ὑπεγραψα.

ὁπισθεν ἀναγράφεται τὸ σημείωμα: Ἐλένη θηγατέρα ποτε Μανόλη.

2. Ἐχει τὸ *σας* ζ ἀντὶ τῆς ἀπλῆς ἀναγραφῆς τοῦ ἀριθμητικοῦ γράμματος.
3. Γράφει ὀλόκληρον τὸ *Πιθύμνη*, τὸν ἀρχαῖον τοῦτέστι καὶ λόγιον τύπον.
5. Περίεργον εἶναι πῶς λέγεται θυγάτηρ τοῦ *ποτε* Μανόλη Φασταφίλη ἐνῷ εἰς τὸ προηγούμενον συμβόλαιον τὸ συνταχθὲν τὴν αὐτὴν ἡμέραν φαίνεται ζῶν ὁ Φασταφύλης. Θὰ πρόκειται ἴσως περὶ παλαιότερας συμφωνίας ἀνανεουμένης τῶρα τυπικῶς.
16. Γράφει ἀμέσως τὸν ὅλον ἀριθμὸν *διακόσια*.
26. Ὁ Μαστροτζανῆς Ταμησίνας ἦτο μάρτυς καὶ ἐν τῷ συμβολαίῳ 6φ στ. 55 καὶ 9φ, πρβλ. ἐκεῖ σημ. στίχου 27.

Συμβόλαιον 15^{ον}(Συμβόλαιον 13^{ον} τῆς ἐν Βερολίῳ συλλογῆς)

Συμβολαιαγράφος: Ἰωάννης Λαρδέας.

Ἐκ τοῦ χωρίου Κυριάννας. 7 Φεβρουαρίου 1565.— Μεμβράνα $19\frac{1}{2} \times 11\frac{3}{4}$ ἑκατοστομέτρων, ἐνιαχοῦ ἐφαρμμένον τὸ ἐπίστρωμα τῆς μεμβράνης. Μελάνη εἰσέτι ζωηρὰ πῶς.

Περὶληψις: Ὁ Μηχαὴλ Φασταφύλης ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Μαρίνου Καλωσουνᾶ καὶ Πώλου Μπὸ ὅτι χρεωστεῖ καὶ θὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Ματθαῖον Καλλέργην ἑπτὰ ὑπέρπυρα καὶ δεκαοκτὼ σολδία. Παρέχει δὲ τὴν συνήθη ἀσφάλειαν περὶ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἐμπροθέσμου πληρωμῆς.

Ἐν ονοματι τοῦ αἰωνίου Θεοῦ ἀμὴν ἔτῃ ἀπο τῆς θη(ας) Χ(ριστο)ῦ γενήσεός ἀφξε φ'ευρουῦαρίου στὰς ζ Ἰν(δικιτῶνος) ἡ ἐν νήσ(φ) Κρι-
της ἐν δέστρετ(ον) Ριθ(εμνου) εἰς στὼ χωρίῳ Κίριάνα ἐβρισκόμενος
ἐγὼ ὁ νοτάριὸς ὁμπρὸς τον κατογεγραμέν(ων) μαρτύρ(ων) φανερόν
5 κάμνο καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ Μιχελ(ῆς) Φασταφίλης του ποτέ Ἰω(άν-
νου) κατηκούμε(νος) εἰς τὼ ἄνο ἡριμ(ένον) χορίῳ με τοὺς διαδόχους
μου το πὸς ἡδα λογαρασμ(ον) σήμβηθαστηκὸς μὲ τὸ μισὲ Τζου-
ληά(νον) Κάρττουτζῆ ὁσὰ καδέρνερῖς του ἐκλαμπροτάτ(ου) ἀφέντὸς
μισὲ Μαθέῳ Καλέργῃ του ποτε εκλαμπροτάτου μισὲ βητορε ἡς οτι
10 ἡμε κρατημένος νὰ πλερόσ(ω) τῆς ἀφέντη(ᾶς) του τοὺς χρόνους τους
περ(ασμένους) ἔος ὅλον τον χρό(νον) τον περάσμε(νον) ἡτζῃ ἀφξδ
ητης ἀπὸ ἐντριάίς πάκτη ἐγκαρίαις ρεγάγες ἀγώγῃα ζεῦγαρικὰ καὶ
ἡ της ἄλο ἡμε κρατημε(νος) να πλερο(νω) τῆς ἀφέντηᾶς του ὁσὰ
καβαλάρῖς μου καὶ ἐπατάραμε ὅτη καὶ ἂν ἡχα δόσμενά της ἀφεν-
15 τηᾶς του ὁθέρ τον γραματηκον του καὶ ἀπόμῖνα καθάριος χρεοφη-
λέτ(ης) ὁδιὰ ρεστὼς πρ ζ καὶ σολδία ιη ἡγου πρ ἔυτα καὶ σολδία
δεκοκτῶ τα ὁπῆα την σήμερον ὕλθα ἡσε σῆβασι με τα σένα το
μισε Τζόρτζῃ Χόρτάτζῃ ὁσὰ κομὲσάρῖος του ἄνο ἡριμ(ένον) ἀφεν-
τὸς μισὲ Μαθέῳ Καλέργῃ καὶ προμεταρ(ω) να τα πλερόσω ἔος ὅλον
20 τον Οκτωηρι μι(να) τὸν πρότον ἐρχ(όμενον) ἡτζῃ ἀφξε ἔος ναποπλε-
ρόσο τὸ λεγωμ(ενο) χρέος καὶ ἂ δὲν ἡθελα ἀτεντέρῃ να ἡμπορ(ι) να

τα σκοδάρι ἀπὸ ἐμένα καὶ ἀπο τα καλα μου μὲ τὶ στράτα τοῦ
 γαστάλδω [ὀμπλεγάροντας ὅλο μου τὸ προῶμα] στάμπελ(ε) μόμπελ(ε)
 κινητὸν καὶ ἀκίνητον καὶ ὅλα μου τὰ οἷα ἤτζη ληάνά ὁσὰ καὶ χον-
 25 τρά καὶ διὰ βεβέοσην ἀληθηνὴ πῖω το παρὸν ὀμπρὸς τον κατογε-
 γραμέν(ων) καὶ παρακαλεμε(νων) μαρτυρ(ων) καὶ τὰ ἱξῆς: μαρτυρες
 παπά Μαρίνος Καλοσηνὰς καὶ Πόλος Μπός:
 Ἐγὼ Ἰωάννης Λαοδέ(ας) νοτάριος ὑπο βασηληκ(ῆς) ἐξούσιας παρα-
 κληθ(εῖς) ὑπέγρ(αψα).

Ὅπισθεν φέρεται: **Μιχάλης Φασταφίλης.**

9. Γράφει τὸ *ἐκλαμπροτάτον* ὀλόκληρον ἄνευ τῆς συνήθους βραχυγραφίας (ττ μόνον εἰς τὸ τέλος).

11. Τὸ *ας* τοῦ *περασμένους* ἔχει ἐντὸς τῆς λέξεως βραχυγραφικῶς.

12. Γράφει *ἐντριαῖς* ἀντὶ τοῦ *ἐντριταῖς*.

18. Ἀντὶ τοῦ *κομμέσος* λέγει ἐνταῦθα *κομμεσσάριος* (ιδ. ἀνωτ. συμβολ. 6ον σημ. στίχ. 35).

19 - 21. Ἐχει διαταραχθῇ εἰς τὸ συμβόλαιον τοῦτο ἡ τυπικὴ φράσις τῆς προθεσμίας τῆς πληρωμῆς.

20. Διὰ τῆς αὐτῆς βραχυγραφίας (ἐπὶ μικρᾷ γραμμῇ πλαγίας δύο μικρότεραι κάθετοι) ἀποδίδονται αἱ συλλαβαὶ νος, νη, νο, νοι, να, (μῆνα) νων.

22. Ἡ φράσις «μὲ τῇ στράτα τοῦ Γαστάλδου», εἶναι γεγραμμένη εἰς τὸ περιθώριον, ἐλη-
 σμόνησε δὲ μετὰ ταῦτα τό: *ὀμπλεγάροντας ὅλο μου τὸ προῶμα*.

27. Πῶλος Μπός. Τὸ Πῶλος εἶναι τὸ Παῦλος, Paolo, Poio καὶ σήμερον ἀκουόμενον ὡς Πωλιός. Τὸ *Μπός* ὡς οἰκογ. ἐπίθετον (Bono - Bon - Μπός) ἀναφέρει καὶ ὁ Ξανθουδίδης 47, 48 σημ. 5 (ιδὲ καὶ Cornel. Creta sacra I σελ. XIII), 52, 53, 192 καὶ 273.

Συμβόλαιον 16^{ον}

(Συμβόλαιον 14^{ον} τῆς ἐν Βερολίνῳ συλλογῆς)

Συμβολαιογράφος: Ἰωάννης Λαοδέας.

Ἐκ τοῦ χωρίου *Κυριάνας. 7 Φεβρουαρίου 1565* — Μεμβρᾶνα 20 × 15 ἑκατοστομέτρων
 διαπτυχθεῖσα εἰς τρία μέρη ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Εἰς τὰς πτύξεις αὐτὰς πολλαὶ
 λέξεις ἐγένοντο ἀφανεῖς. Ἡ μελάνη εἰς τὰ ἀβλαβῆ μέρη ζωηρὰ ἀκόμη.

Περίληψις: Ὁ Γεώργιος Πιζᾶς τῆς Βαρδοπούλας ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Ἑμμα-
 νουήλ Κολοκυθόπουλου καὶ Χριστοδούλου Κουδουνῆ ὅτι χρεωστεῖ καὶ θὰ πληρώσῃ εἰς

τὸν Ματθαῖον Καλλέργην δώδεκα ὑπέρπυρα καὶ εἴκοσι δύο σολδία, καὶ παρέχει τοὺς συνήθεις ὄρους ἀσφαλείας.

Ἐν ονομ(α)τι τοῦ αἰω(νίου) Θε(ο)ῦ ἀμὴν ἔτη ἀπο τῆς θή(ας)
 Χ(ριστο)υ γενησεὸς ἀφξε Φευρουαριου στὰς ζ Ἰν(δικτιῶνος) η
 ἐνήσ(ω) Κρίτῃ ἐν δέστρετ(ω) ριθ(έμνου) εἰς τὸ χορ(ιο) Κίριάνα
 ἐβριζκόμενος ἐγὼ ὁ νοταρ(ιος) ὁμπρὸς τὸν κατόγεγραμ(ένον) μαρ-
 5 τύρων φανερόν κάμνο καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ Γεώργ(ης) Πηζὰς τζῆ
 Βάρδοπούλας κατηγούμεν(ος) εἰς τὸ ἀνοθ(εν) χορίῳ με τοὺς διὰ-
 δωχους μου το πὸς ἡδα λογαράσμὸ σηβαστηκὸς με το Τζουληά(νο)
 Κάρττουτζη ὅσα καδέρνέρις τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἀφεντὸς μισε Μα-
 θεῶ Καέργη του ποτε ἐκλαμπροτάτου μισε Βητωρρε ἡς οἱ ἡμε
 10 κρ[ατημένους] νὰ πλερό(νο) τῆς ἀφέντη(ας) του τοὺς χρόνους τοὺς
 περάσμένους ἕως ὅλον τὸν χρό(νο) τον περάσμε(νο) ἡτζη ἀφξδ ἡτης
 ὀδιὰ εντρίτῆαῖς πάκτη ἐγκαρίαῖς ρεγάγες ἀγώγῃ ζῆυγαρικα καὶ
 ἡτης ἄλλον ἡμε κρατημένους νὰ πλερο(νο) τῆς ἀφεντη(ας) του ὅσα
 καθαλαρις μου καὶ ἀπατάραμε ὅτη καὶ ἂν ηχ(α) δοσμε(να) τῆς
 15 ἀφέντη(ας) του ὁβερ το γραμματηκόν τ(ου) καὶ ἀπόμνηνα καθάρῖδς
 χρῆοφελετ(ης) ὁ διὰ ρέστ(ως) πρ ιβ καὶ σολδία κβ ἡγου πρ δώδεκα
 καὶ σολδία ἡκοσηδύο τα ὀπῆα σήμερ(ον) ὑλθα ἡ σε σήβασῃ μετα
 σένα το μισὲ Τζόρτζη Χόρτάτζη ὅσα [κο]μέσος τοῦ ἀνο ἡριμέ(νου)
 ἐκλαμπροτάτ(ου) ἀφεντὸς μισὲ Μαθεῶ Καέργη(η) καὶ προμετάρο να
 20 τα δύο(ω) ἐὸς ὅλον τὸν Οκτωηρι μι(να) τὸν πρότον ἐρχ(όμενο) εἰς
 ἀφξε καὶ ἃ δὲν ἡθελ(α) ἀτεντερ(ι) να ἡμπορ(ι) να τα σκοδάρ(ι) ἀπὸ
 ἐμένα καὶ ἀπο τα καλά μου με τη στράτα του γαστάλδῳ ὁμπλεγά-
 ροντας ὅλο μου το πραμ(α) σταμπελ(ε) μόμπελ(ε) κινητὸν καὶ ἀκίνη-
 τον καὶ ὅλα μου τὰ ὀζὰ ἡτζη ληάνα ὅσα καὶ χοντρὰ καὶ διὰ βεθέο-
 25 σην ἀληθινή πῖῳ το παρόν ὁμπρὸς τὸν κάτογεγραμ(ένον) καὶ παρα-
 καλεμέ(ων) μαρτύρ(ων) καὶ τὰ ἱξῆς: Μάρτυρες Μανόλης Κολο-
 κ[υ]θόπουλ(ος) καὶ Χριστόδουλος Κουδούμνης.
 Ἐγὼ Ἰῳ Λαρ[δέας] νοτάριος ὑπο βασηληκ(ης) ἐξουσή(ας) παρα-
 κληθ(εῖς) ὑπέγραψα.

ὅπισθεν ἀναγράφεται: Γεωργης Πηζὰς τζῆ Βαρδοπούλας

6. Ὁ σχηματισμὸς εἰς **-πουλ(λ)α** τοῦ πατρωνυμοῦ θηλυκοῦ οὐ μόνον τῶν νῦν σπανίων ἐν Κρήτῃ εἰς **-πουλ(λ)ος** ἀλλὰ καὶ τῶν συνηθεστάτων εἰς **-akis** εἶναι καὶ νῦν ἐν χρήσει. Τοῦτο παρέμεινε ἐκ τῶν Ἑνετικῶν χρόνων ὅτε ἡ κατάληξις **-πουλλα** ἦτο ἡ μόνη πατρωνυμικὴ κατάληξις ἐν χρήσει διὰ τὰς γυναῖκας (πρβλ. καὶ Ξανθουδίδην σελ. 57 καὶ 68). Καὶ δι' ὑπάνδρους γυναῖκας (καὶ τῶρα ἀκόμη) ὅταν τις θέλῃ νὰ δηλώσῃ αὐτὰς μὲ τὴν πατρικὴν τῶν οἰκογενείων μεταχειρίζεται τὴν πατρωνυμικὴν κατάληξιν **-πούλα** π. χ. ἡ Ἑλένη ἡ Μαρινάκαινα (=σύζυγος τοῦ Μαρινάκι) εἶναι Τσισηνοπούλα (= ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκογενείας Τσισημενάκι). Ὡστε ἐνταῦθα σημαίνει τὸν Γεώργιον Πιζᾶν τὸν υἱὸν τῆς κόρης τοῦ Βαρδῆ. Σημειωτέον ὅτι ἡ νῦν οὕτω διαδεδομένη πατρωνυμικὴ κατάληξις **-akis** ἐν Κρήτῃ εἶναι σπανιωτάτη εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἑνετοκρατίας ἔλαβε δὲ τοιαύτην ἐπίδοσιν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Περί τοῦ παλαιότητος παραδείγματος εἰς **-akis** ἰδ. τὴν ἐμὴν *Grammatik der neugr. Volkssprache* σελ. 41 σημ. 1. Ὁ *Gerland* Nobl. crét. σελ. 62 ἐξ. ἀναφέρει εὐγενεῖς οἰκογενείας ἐν Κρήτῃ Παπαδόπουλος, Παππαγιαννόπουλος καὶ Σηφόπουλος.

9. Ἔχει γράφει οὕτω ἐσφαλμένως τὸ ὄνομα τοῦ Καλλέργη. Εἰς τὰ ὑπ' ἀριθμὸν 6, 7 καὶ 10 συμβόλαια τὸ ὄνομα φέρεται **Καληέργη** δηλ. Καλλιέργη. Περί τοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος ἰδ. Ξανθουδίδην ἐν Ἀθηνᾶς 14 (1902) σελ. 289 σημ. 1. Ἰδὲ καὶ ἀνωτέρω συμβολ. 6, σημ. στίχου 17.

14. Γράφει: **ἀπατάραμε** ἀντὶ τοῦ συνήθους **ἐ(μ)πατάραμε**.

21. = καὶ **ἄ(ν) δὲν ἤθελα ἀτεντέρει** κτλ.

26. **Κολοκυθᾶς**, Κολοκυθάκις, εἶναι καὶ σήμερον συχὸν ἐν Κρήτῃ.

Ἄλφαβητικὸν εὐρετήριον.

1ον ΛΕΞΕΙΣ ΕΡΜΗΝΕΥΟΜΕΝΑΙ

(Οἱ παχύτεροι ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὸν ἀριθμὸν τῶν συμβολαίων, οἱ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμοὶ παραπέμπουσιν εἰς τὸ κείμενον καὶ εἰς τὴν σχετικὴν σημείωσιν)

ἀγῶγια 6 (23)

ἀκίνητα 6 (49)

ἀρμαδύρος 13 (5)

ἀτεντέρω (ἀτεντίρω) 6 (45)

ἀφέντης 6 (16)

γαστάλδος 6 (48)

γεννήσεως ἐν ἔτει 1 (2)

ἐν ὀνόματι τοῦ αἰωνίου Θεοῦ 1 (1)

ἐντοκάρω 4 (14)

ἐντριτία 6 (23)

ἐξῆς, ἱξῆς, καὶ τὰ 11, 51

ζευγαρικά 6 (23)

ἰνπεριάλες (νοτάριος ἰ.) 1 (16)

καδερν(ι)έρις

καθάριος 8 (16)

καιστατόρος 4 (12)

καλά μου (τά) 6 (47)

κινητά 6 (49)

κομ(μ)έσσοις 6 (35)

κρατημένος (-μένη) 6 (25)

λειανὰ (ζῶα) 6 (51)

μαστρο- 10 (5)

μόδος 6 (37)

μόμπελε 6 (49)

μπατάρω (μπαταίρων) 6 (27)

νοτάρ(ι)ος 1 (16)

ντοκάρω 4 (14)

ὄβερ 6 (28)

πάγα (-ες) 6 (38)

πάκτη (πᾶκτον) 6 (23)

πέρπυρον 1 (12)
 - πουλ(λος) - πουλ(λα) 8 (30) 16 (6)
 ρεγάγιες 11 (22)
 σηθαστικός 6 (14)
 σκο(ν)δέρνω 6 (46)
 σολδί (-ία) 6 (31)
 στάμπελε 6 (49)

σύτεροι (οί) 5 (10)
 ταβουλάριος 1 (16)
 τζεκίνι 1 (12)
 τζεστρέτο(ν), τὸ 1 (5)
 ὑπέρπυρον, πέρπυρον 1 (12)
 χοντρά (ζῳα) 6 (51)

2ον ΚΥΡΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΚΛΠ.

Ἅγιος Δημήτριος (χωρίον), 5, 6
 Ἀνίτσα (Μπαρμπαρίγου) 8 (5)
 Ἀνυφαντόπουλος (Γεώργιος) 8 (50) 10 (28)
 Ἀπόστολος (Ματθαῖος καὶ Γεώργιος) 7, 27
 Ἀποστόλης (Κοκόλης) 14, 26
 Βαρούχας Μανόλης (συμβολαιογράφος) 6—10
 Βίτορε (Καλλιέργης) 11, 17
 Γαθαῶς 5 (9)
 Γιακουμῆς (Δάνδολος) 3 (8) 5 (7)
 Δάνδολος 1 (10) πρβλ. καὶ Τάντολος καὶ Τζάν
 τζολος
 Καβούσι (χωρίον) 10 (3)
 Καλλέργης, Καλλιέργης (Ματθαῖος) 6 (17)
 Καλωσυνᾶς (Μαρίνος) 15, 27
 Καρτούτζης 6 (15), 12 (8), 13 (7)
 Κισσαμίτης (Μιχαήλ) 1, 19 2, 8
 Κοκόλης (Νέγρος) 9, 6
 Κολοκυθόπουλος (Κολοκυθᾶς) 16 (26)
 Κουδούνης (Χριστόδουλος) 3 (14)
 Κουδουμνῆς (Χριστόδουλος) 16, 27
 Κουτράλης (Μᾶρκος) 2, 9
 Κυριακὸς (Νικόλας) 1, 8
 Κυριάννα (χωρίον) 6 (6)
 Λαθιῶς 2, 4 3, 5
 Λαρδέας (Ἰωάννης) συμβολαιογράφος 11—16
 Μαγυζαρήκης, Μαγυζαρήκαινα 5, 5
 Μανοῦσος 2 (4)
 Μαστρομιχάλης 10 (5)
 Μερκίτης (Μυχελῆς) 5, 10
 Μερκύδης 1, 7 2, 4
 Μέση (χωρίον) 1 (6)
 Μικέλης (Λουκᾶς) 13 (5)
 Μουσᾶς 3, 5

Μπαρμπαρίγος 8 (6)
 Μπὸς (Πῶλος) 15 (27)
 Μυσᾶς (Παπᾶ Μιχαήλ) (νοτάριος) 1—5
 Μιχελῆς 5 (10)
 Νέγρος (Γεώργιος) 9, 5 καὶ (5)
 Νέγρης (Μιχάλης) 11 (53)
 Νοκτώθρις 8 (23)
 Πέρο 1 (6)
 Πηζᾶς βλέπε Πιζᾶς
 Πιζᾶς (Ἀλέξης) 12, 6
 Πιζᾶς (Γεώργιος τῆς Βαρδοπούλας) 16, 5 (6)
 Πιζᾶς (Μανόλης, ἀρμαδόρος) 13, 5
 Πιζᾶς (Νικόλαος) 11, 52
 Πρωτόγλυκος (Μιχελῆς) 1, 15
 Πρωτόγλυκος (Παῦλος) 4, 6
 Ριθέμνου 6 (5)
 Ριθύμνη 13 (3)
 Σιλιγάρδος Γεώργιος 9 (26) 12 (31)
 Σταμάτης 7, 6
 Ταμιάδαινα 6 (10)
 Ταμης(σ)ίνας[(Μαστρο)Τζανῆς] 6,56 9,27 14,27
 Τάντολος (Ἰάκωβος) 1, 10
 Τζαμαντούρας (Γεώργιος) 3 (14)
 Τζανῆς 9 (27)
 Τζάντζολος (Ἰάκωβος) 2, 6
 Τζηκαφᾶτος (Γεώργιος) 10, 27
 Τζουλιᾶνος 6 (15)
 Τσάντζολος (Ἰάκωβος) 4, 9
 Φασταφύλης (Μανόλης) 13 (29) 14, 5
 Φασταφύλης (Μιχελῆς) 15, 5
 Φουκῆς 10, 6
 Φραντζέσκος 1 (11)
 Φραντζῆς 4 (9)